

Opinnäytetyö (AMK)

Sosionomi

2024

Toiminnalliset menetelmät

Tinja Väinämö & Iida Äijälä

PUHEEKSIOTTO-OPAS

– Opas puheeksiottoon Raision kaupungin
perusopetuksen opettajille

OPINNÄYTETYÖ AMK | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosionomi

2024 | 42 sivua, 17 liitesivua

Tinja Väinämö & Iida Äijälä

PUHEEKSIOTTO-OPAS

-Opas puheeksiottoon Raision kaupungin perusopetuksen opettajille

Kehittämistyön tavoitteena oli laatia puheeksiotto-opas Raision kaupungin Ihalan ja Kuloisten alakoulujen opettajille. Oppaan tarkoituksena on tukea opettajia puheeksiottotilanteissa lasten ja heidän vanhempiensa kanssa. Puheeksiotto on keskeinen ennaltaehkäisevän työn väline, jonka avulla ammattilaiset voivat tuoda esiin huolenaiheita ja tarjota tukea varhaisessa vaiheessa. Selkeät ja käytännönläheiset työkalut ovat erityisen tärkeitä, jotta opettajat voivat käsitellä haastavat tilanteet tehokkaasti ja rakentavasti. Kehittämistyön myötä syntynyt opas auttaa opettajia parantamaan yhteistyötä perheiden kanssa ja tukemaan lapsen hyvinvointia.

Opas perustuu opettajien tarpeisiin ja palautteeseen, korostaen selkeiden ja helposti sovellettavien menetelmien merkitystä puheeksiottotilanteissa. Varhainen puuttuminen on ratkaisevaa lapsen hyvinvoinnin tukemisessa. Opettajat ovat usein ensimmäisiä, jotka huomaavat esimerkiksi muutoksia lapsen koulumenestyksessä tai käytöksessä, ja he ovat avainasemassa käsittelemään näitä asioita yhdessä oppilaan ja hänen vanhempiensa kanssa. Keskeistä on kunnioittava ja ratkaisukeskeinen lähestymistapa, joka mahdollistaa yhteisen ongelmanratkaisun ja syrjäytymisen ennaltaehkäisyn. Kasvatuskumppanuus kodin ja koulun välillä tukee lapsen kehitystä ja oppimista.

Oppaassa painotetaan huolen tunnistamisen ja puheeksiottotilanteen valmistautumisen merkitystä. Se ohjaa opettajia keskustelemaan kollegoiden tai muiden ammattilaisten kanssa ennen puheeksiottamista, hyödyntämään moniammatillista tukea sekä arvioimaan huolen vakavuutta huolen vyöhykkeistön avulla. Lisäksi opas sisältää käytännön neuvoja ja ohjeita, kuten lastensuojeluilmoituksen tekemisen prosessit, sekä vinkkejä siihen, miten käsitellä huolta lapsen tai vanhemman päihteidenkäytöstä, perheen taloudellisesta tilanteesta tai lapsen henkisestä hyvinvoinnista.

Kehittämistyön tärkeimmät menetelmät olivat sähköinen kyselylomake ja dialogiset keskustelut. Kyselylomakkeiden vastausten analysoinnin pohjalta valittiin oppaan keskeiset aiheet. Lopputuloksena syntyi käytännönläheinen ohjevihko, joka toimii opettajien työvälineenä puheeksiottotilanteissa. Oppaassa korostetaan kunnioittavaa asennetta, aktiivista kuuntelua ja ratkaisukeskeisyyttä, jotka ovat avainasemassa lasten ja perheiden tukemisessa.

ASIASANAT:

Varhainen puuttuminen, huolen puheeksiotto, moniammatillisuus, yhteisövaikuttavuus, reflektiivinen työote, dialogisuus, mentalisaatio

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Bachelor of Social Services

2024 | 42 pages, 17 appendice pages

Tinja Väinämö & Iida Äijälä

A GUIDE FOR ADDRESSING ISSUES

- A guide for addressing issues for teachers of primary education in the city of Raisio

The aim of this development project was to create a guide for addressing issues for teachers at Ihalan and Kuloisten primary schools in the City of Raisio. The guide is designed to support teachers in initiating discussions with children and their parents. These conversations are a crucial tool in preventive work, enabling professionals to address concerns and provide support at an early stage. Clear and practical tools are essential for teachers to handle challenging situations effectively and constructively. The guide developed in this project aims to improve collaboration with families and promote children's well-being.

The guide is based on teachers' feedback and their expressed need for clear, easily applicable methods in discussion situations. Early intervention plays a critical role in supporting a child's well-being. Teachers are often the first to notice issues such as changes in academic performance or behavior and are in a key position to address them with the child and their parents. A respectful and solution-oriented approach is vital for fostering mutual understanding and preventing marginalization. Partnership between home and school is fundamental to supporting a child's development and learning.

The guide emphasizes the importance of identifying concerns and preparing for discussions. It advises teachers to consult with colleagues or other professionals before addressing concerns, utilize multidisciplinary support, and evaluate the severity of the issue using the Concern Zones framework. Additionally, the guide provides practical instructions, such as how to handle child welfare reporting processes, and offers advice on addressing concerns related to a child's or parent's substance use, financial difficulties, or mental well-being.

The key methods used in this development project were an electronic survey and dialogical discussions. Topics for the guide were selected based on an analysis of the survey responses. The final product is a practical handbook that serves as a tool for teachers in discussion situations. The guide emphasizes a respectful attitude, active listening, and a solution-focused approach, which are essential in supporting children and families effectively.

KEYWORDS:

Early intervention, addressing concerns, interdisciplinarity, community impact, reflective approach, dialogical approach, mentalization

SISÄLTÖ

KÄYTETYT LYHENTEET TAI SANASTO	6
1 JOHDANTO	7
2 TIETOPERUSTA	8
2.1 Kehittämistyön tarve ja perustelut	8
2.2 Kehittämissympäristön kuvaus	10
2.3 Teoreettiset käsitteet ja tiivistetty kirjallisuuskatsaus	10
2.4 Monialainen yhteistyö	12
2.5 Mentalisaatio	14
2.6 Reflektiivinen työote	14
3 OPAS PUHEEKSIOTTOON	16
3.1 Vaikeiden asioiden puheeksiottaminen	16
3.2 Käytännön neuvoja puheeksiottamiseen	17
3.3 Lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus	19
3.4 Lastensuojeluilmoituksen tekeminen	20
3.5 Työmenetelmänä huolen vyöhykkeistö	21
3.6 Työmenetelmänä Tukeen liitetty huolen puheeksiottaminen	24
3.7 Lasten päihteidenkäyttö	26
3.8 Vanhempien päihteidenkäyttö	27
3.9 Huoli perheen taloudellisesta tilanteesta	28
3.10 Huoli lapsen henkisestä hyvinvoinnista	29
4 KEHITTÄMISTYÖN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS	31
4.1 Kehittämistyön eteneminen ja prosessi	31
4.2 Tavoitteet ja kehittämistehtävät	32
4.3 Kehittämismenetelmät	33
4.4 Sähköisen kyselylomakkeen vastaukset	35
4.5 Puheeksiotto- opas	37
4.6 Aineiston ja materiaalien analyysitavat	37
5 YHTEENVETO JA ARVIOINTI	39

5.1 Kehittämistyön tuotoksen arviointi (opas)	39
5.2 Kehittämisprosessin arviointi	39
5.3 Tuotoksen juurruttaminen ja levittäminen	41
LÄHTEET	42

LIITTEET

- Liite 1. Kysely opettajille puheeksioton tuen tarpeesta
- Liite 2. Puheeksiotto-opas

KUVAT

Kuva 1: Puheeksiottamisen peruspilarit	18
Kuva 2: Huolen vyöhykkeistö. (Eriksson & Arnkil 2012, 25.)	23
Kuva 3: Tukeen liitetty huolen puheeksiottaminen, vaihe 1. (Eriksson & Arnkil 2012, 12.)	24
Kuva 4: Tukeen liitetty huolen puheeksiottaminen, vaihe 2 (Eriksson & Arnkil 2012, 12.)	25
Kuva 5: Tukeen liitetty huolen puheeksiottaminen, vaihe 3. (Eriksson & Arnkil 2012, 12.)	26
Kuva 6: Kehittämistyön eteneminen.	32

KÄYTETYT LYHENTEET TAI SANASTO

Lyhenne	Lyhenteen selitys
Varha	Varsinais-Suomen hyvinvointialue
OAJ	Opettajien ammattijärjestö
THL	Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos
Sote- uudistus	Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus
TENK	Tutkimuseettinen neuvottelukunta
Itla	Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö

1 JOHDANTO

Opettajat kohtaavat työssään lapsia ja perheitä monenlaisista taustoista, mikä edellyttää heiltä vahvoja vuorovaikutustaitoja perinteisen opetustyön lisäksi. Opettajien pedagogisista opinnoista ei kuitenkaan saa riittäviä valmiuksia lasten ja perheiden kohtaamiseen, jolloin asioiden puheeksiottaminen voi tuntua haastavalta. Puheeksiotto on ammattilaisen tekemä keskustelualoite, joka perustuu heränneeseen huoleen. Sen perustana ovat hyvien vuorovaikutustaitojen lisäksi auttamisen ja välittämisen arvot (THL 2024a).

Tämän kehittämispainotteisen opinnäytetyön tavoitteena oli luoda puheeksiotto-opas Raision kaupungin perusopetuksen opettajille. Toimeksiannon antoivat Raision kaupungin sivistystoimi ja Varsinais-Suomen hyvinvointialue. Opas suunnattiin erityisesti lhalan ja Kuloisten alakoulujen opettajille, ja sen tarkoituksena on tarjota tukea erilaisiin puheeksiottotilanteisiin lasten ja heidän vanhempiensa kanssa. Opas toimii työvälineenä tilanteissa, joissa opettajat kokevat lisätuen tarpeelliseksi.

Tietoperustassa tarkastellaan puheeksiottamista ja vastataan kysymykseen, mitä puheeksiotto käsitteenä tarkoittaa. Aihetta käsitellään erityisesti dialogisuuden ja dialogisen huolen puheeksiottamisen näkökulmasta. Työn aikana perehdyimme myös aiempiin aihetta koskeviin tutkimuksiin, jotka esitellään tietoperustassa. Lisäksi luvussa avataan perusopetuksen merkitystä suomalaisessa koulutusjärjestelmässä, siihen liittyviä lainsäädäntöjä sekä opettajan ja vanhempien välisen yhteistyön tärkeyttä. Lisäksi kappaleessa tarkastellaan monialaista yhteistyötä sekä yhteisövaikuttavuuden avulla toteutettavaa lasten, nuorten ja perheiden palvelujärjestelmän uudistamista. Luvun lopuksi esitellään mentalisaation ja reflektiivisen työotteen käsitteet, jotka ovat olennaisia puheeksiottamisen prosessissa.

Kolmannessa luvussa kuvataan oppaan sisältöä. Opas on laadittu opettajien toiveiden pohjalta, ja se sisältää käytännön ohjeita ja työmenetelmiä puheeksiottotilanteisiin. Työmenetelminä esitellään muun muassa huolen vyöhykkeistö ja tukeen liitetty huolen puheeksiottaminen. Lisäksi oppaassa käsitellään tilanteita, joissa herää huoli lapsen tai vanhemman päihteiden käytöstä, lapsen henkisestä hyvinvoinnista tai perheen taloudellisesta tilanteesta. Opas sisältää myös ohjeistusta lastensuojeluilmoituksen tekemiseen ja sen puheeksiottamiseen sekä lastensuojelulain mukaisiin velvollisuuksiin.

Neljännessä luvussa kuvataan kehittämistyön prosessi ja eteneminen. Luvussa esitellään kehittämismenetelmät, joista keskeisin oli sähköinen kyselylomake. Kyselyvastauksia analysoimalla valitsimme oppaan sisältämät aiheet. Lopuksi arvioimme sekä kehittämisprosessia että puheeksiotto-oppaan lopullista toimivuutta.

2 TIETOPERUSTA

Puheeksiotto on ammattilaisen tekemä keskustelualoite, joka perustuu heränneeseen huoleen tai on muuten osa asiakkaan terveyden ja hyvinvoinnin kartoitusta. Puheeksiotto on tehokas keino, jonka avulla ammattilainen ja asiakas saavat mahdollisuuden pysähtyä asiakkaan yksilöllisen tilanteen äärelle. Puheeksiotto perustuu auttamiseen ja välittämiseen, jota varten tarvitaan hyviä vuorovaikutustaitoja. (THL 2024a.) Puheeksiotossa tärkeintä on, että huoli otetaan puheeksi kunnioittavalla tavalla. Yhteistyö ja luottamus asiakkaan ja ammattilaisen välillä rakentuvat silloin, kun puheeksiotto on kunnioittavaa, avointa ja rohkeaa. (THL 2024b.) Puheeksiottaminen sekä varhainen puuttuminen huolta herättäviin asioihin on tärkeää ennakoitua, jonka avulla ongelmia voidaan ehkäistä tai estää niiden kasvamista isommiksi. Jotta ongelmat ja haitat voidaan havaita ja tunnistaa riittävän ajoissa, puheeksiottamisen tulisi olla systemaattinen osa työskentelyä, mikä tarkoittaa sitä, että toimintamallit siihen liittyen ovat yhteisesti sovittu ja juurrutettu. (THL 2024a.) Varhainen puuttuminen on kannattavaa, sillä ainoastaan siten osapuolet pääsevät yhteistyöhön varhaisessa vaiheessa, jolloin toimintamahdollisuuksia on vielä paljon. (THL 2024b.)

Dialogisuus huolen puheeksi ottamisen lähtökohtana on tapa ottaa haastava asia puheeksi toista ihmistä arvostaen. (THL 2024b.) Dialogi tarkoittaa avointa ja suoraa keskustelua, jonka osapuolet tavoittelevat yhteistä ymmärrystä. Dialogissa osapuolet tuovat esiin uusia näkökulmia ja vaihtoehtoja, jotka voivat vaikuttaa keskustelijoiden ajatuksiin. Dialogissa lähtökohtana on, että ihmiset ajattelevat yhdessä, jolloin oma näkökulma luo keskusteluun uutta näkökulmaa ja tätä myötä myös laajempaa ymmärrystä. Kun keskustelun lähtökohtana on dialogisuus, antaa se asiakkaalle mahdollisuuden tulla kuulluksi, joka on jo itsessään voimaannuttava kokemus. (THL 2024c.)

2.1 Kehittämistyön tarve ja perustelut

Kehittämistyön tarkoituksena on kehittää opas puheeksiottoon työvälineeksi Raision kaupungin perusopetuksen opettajille. Oppaan tavoitteena on tarjota opettajille sekä muille alan ammattilaisille keinoja, miten ottaa haastavia ja arkoja aiheita puheeksi ensisijaisesti lasten vanhempien kanssa, mutta tarjoaa myös tukea puheeksiottamiseen lasten kanssa. Tarve kehittämistyöhön on tullut ilmi opettajien taholta, sillä he kokevat, että heidän pedagogisista opinnoistaan ei saa riittäviä valmiuksia kohtaamistilanteisiin sekä puheeksiottoon lasten vanhempien kanssa.

Aiheeseen liittyen on aiemmin tehty opinnäytetyö Turun ammattikorkeakoulussa, jossa Raision varhaiskasvatus oli antanut toimeksiannon opinnäytetyöhön, jossa lähtökohtana oli kehittää varhaiskasvatukseen työväline, jonka avulla työntekijät rohkenisivat ottamaan huolta herättäneet asiat puheeksi perheiden kanssa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Kehittämistyön opinnäytetyö julkaistiin keväällä 2015 nimellä Huoli puheeksi varhaisemmassa vaiheessa – opas varhaiskasvatuksen työntekijöille, ja sen tekijänä oli Outi Arimaa. Arimaan kehittämistyön käytännön tuotoksena oli 20 sivuinen puheeksiotto-opas, joka kehitettiin varhaiskasvatuksen työntekijöiden toiveita ja ideoita kuunnellen. Kyseinen opas sisältää huolen puheeksi ottamisen tärkeimmät elementit, kuten esimerkiksi tietoa dialogisuudesta sekä huolen tunteen subjektiivisuudesta. (Arimaa 2015.)

Myös Kalske ja Siutla-Luotonen tekivät vuonna 2011 Turun ammattikorkeakoulussa hoitotyön opinnäytetyökseen oppaan opettajille alkoholiongelmaisen perheen kohtaamiseksi. Heidän toimeksiantonaan oli luoda peruskoulun opettajille suunnatut verkkosivut Terveysnettiin, jonka aiheena oli alkoholiperheen kohtaaminen. Opinnäytetyön tavoitteena oli luoda opettajille perustietopaketti, josta löytyy tietoa ja menetelmiä alkoholiperheen kohtaamiseksi. Oppaassa kuvaillaan puheeksi ottamisen haasteita sekä keinoja ja menetelmiä, joilla opettaja voi auttaa lasta sekä lähestyä lapsen perhettä. (Kalske & Siutla-Luotonen 2011.)

Lisäksi Raision kaupungin varhaiskasvatus on teettänyt tutkimuksia Lapset puheeksi -menetelmästä ja sen toimivuudesta varhaiskasvatuksessa. Cattell ja Väätäinen tekivät vuonna 2022 opinnäytetyön, jossa tutkittiin varhaisen puuttumisen Lapset puheeksi -menetelmän juurtumista osaksi Raision varhaiskasvatuksen työkäytäntöjä. Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa menetelmän käytöstä sekä kartoittaa kasvattajien kokemuksia ja kehittämisehdotuksia menetelmään liittyen. Tutkimustulosten perusteella Lapset puheeksi -menetelmä ei ole vielä juurtuneet osaksi varhaiskasvatuksen työkäytäntöjä, ja vaikka Raisiossa on panostettu henkilökunnan Lapset puheeksi -menetelmäkoulutuksiin, kasaantuvat menetelmäkeskustelut usein yksittäisten työntekijöiden harteille. Tämä on kuormittanut varhaiskasvatuksen opettajien aikaresursseja ja samalla muiden työntekijöiden ammattiosaaminen jää hyödyntämättä. (Cattell & Väätäinen 2022.)

Mieli Ry:n Lapset puheeksi -menetelmä on kehitetty tukemaan lasten ja perheiden arkea muutoksiin ja vaikeuksiin liittyen. Menetelmä on luotu tukemaan esimerkiksi lasten koulunkäyntiin liittyvissä haasteissa tai vanhempien terveydentilaan liittyvissä muutoksissa tai huolissa. Menetelmä on myös käytössä ennaltaehkäisevästi, jolloin tarkoituksena on ennaltaehkäistä vaikeuksien kasaantuminen ja siirtyminen seuraaville sukupolville. Lapset puheeksi -menetelmä koostuu lapset puheeksi -keskustelusta sekä tarvittaessa neuvonpidosta. (Mieli Ry 2023.)

Tapasimme toimeksiantajamme maaliskuussa ja keskustelimme opinnäytetyön aiheesta. Keskustelimme myös Lapset puheeksi- menetelmästä ja saimme toimeksiantajaltamme tietoa siitä, että opettajien ammattijärjestö OAJ ei tue Mieli Ry:n Lapset puheeksi -menetelmää, minkä vuoksi kyseiselle opinnäytetyölle ja oppaalle on tarvetta. Lapset puheeksi -menetelmä on suhteellisen strukturoitu prosessi, jota varten tulee käydä koulutus, mikä voi olla osatekijä sille, miksi OAJ ei ole halunnut ottaa menetelmää käyttöönsä. Opettajat ovat todella ylityöllistettyjä ja kuormittuneita, jonka vuoksi he todennäköisesti toivovat helppoja ja käytännönläheisiä menetelmiä kommunikoinnissa ja puheeksi otossa oppilaiden vanhempien kanssa.

2.2 Kehittämissympäristön kuvaus

Kehittämistyö sijoittuu Raision kaupungin kahteen kouluun, Ihalan ja Kuloisten alakouluihin. Ihalan koulu on Raision kaupungin suurin alakoulu, oppilaita Ihalassa on 448, kun taas Kuloisten koulun oppilasmäärä on pienempi, noin 240 oppilasta. (Raision kaupunki 2023.)

Toimeksianto on saatu Varsinais-Suomen hyvinvointialueelta, ja Varha tekee yhteistyötä Raision kaupungin sivistystoimen opetuspalvelujen kanssa. Alkuperäisen toimeksiannon mukaan kehittämistyöhön oli tarkoitus osallistua kahden Raision alakoulun, Kuloisten ja Ihalan peruskoulun opettajat. Kehittämistyössä toimijana on Varhan Läntisen Turun seudun perhekeskuksen palveluohjaaja Minna Lehtinen, joka toimii yhteyshenkilönämme, jolta myös toimeksianto tähän kehittämistyöhön on saatu. Kehittämistyössä mukana toimii myös Raision kaupungin opetuksen kehittämisspäällikkö. Suunnitelmien muutoksien myötä kehittämistyöhön osallistui sähköiseen kyselyyn vastanneet 30 opettajaa.

2.3 Teoreettiset käsitteet ja tiivistetty kirjallisuuskatsaus

Suomalaisen perusopetus on yleissivistävä koulutus, jonka tehtävänä on kasvattaa ja kouluttaa. Perusopetuksen tarkoituksena on opettaa tarpeellisia tietoja ja taitoja, sekä tukea oppilaiden kasvua ihmisenä ja yhteiskunnan jäsenenä. (Opetushallitus, 2023.) Perusopetuksen järjestämisestä vastaavat kunnat ja valtio. Kunnalla on perusopetuslain nojalla vastuu järjestää perusopetusta alueensa oppivelvollisuusikäisille lapsille. Opetushallitus päättää kodin ja koulun yhteistyöhön ja oppilashuoltoon liittyvistä periaatteista sekä opetustoimeen kuuluvan oppilashuollon tavoitteista. Vuosiluokilla 1–6 opetuksesta vastaavat pääasiassa luokanopettajat ja vuosiluokilla 7–9 opetus tapahtuu aineenopettajien johdolla. Opettajilla on pääsääntöisesti ylempi korkeakoulututkinto, joka on suoritettu yliopistossa. (OKM 2023.)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan jokaisen oppilaan terveyttä ja hyvinvointia on edistettävä. Lain tarkoituksena on, että oppilaiden osallisuutta tuetaan ja ehkäistään mahdollisten ongelmien syntymistä. Laki määrittelee, että kodin ja koulun välistä yhteistyötä on tuettava, sekä mahdollisiin ongelmiin puututaan varhain. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 2§.) Perustuslaissa (731/1999) turvataan jokaisen oikeus maksuttomaan perusopetukseen sekä määrätään julkisen vallan turvattavaksi jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykujensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään ilman, että varattomuus sitä estää. Tällä turvataan myös lasten ja nuorten sosiaalisten suhteiden luominen, integroituminen yhteiskuntaan sekä ennaltaehkäistään eriarvoistumista ja syrjäytymistä. (Lakkala ym. 2019, 2.)

Opettajat ja koulukuraattorit kohtaavat työssään yhteiskuntamme eriarvoistuvan ja polarisoituvan hyvinvoinnin. (Lakkala ym. 2019, 2.) Vanhempien sosiaalisella asemalla on yhteys lapsen koulumenestykseen, ja ne vaikuttavat lasten ja nuorten terveystottumuksiin ja yleiseen hyvinvointiin. THL:n raportissa mainitaan terveydenhoitajien ilmaisevan enemmän huolta niiden perheiden lasten terveydentilasta ja hyvinvoinnista, joiden äideillä oli vähemmän koulutusta. Alemman koulutustason äitien lapsilla esiintyi enemmän ongelmia puheen sujuvuudessa sekä puheen ja kielenkehityksen vaikeuksia kuin ylemmän koulutustason äitien lapsilla. (Kaikkonen ym. 2012, 21.) Opettajan huomatessa lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta huolestuttavia asioita, on hänen otettava se puheeksi lapsen vanhempien kanssa, jotta lapsi voi saada tarvittavat menetelmät tai toimintamallit oppimisen tueksi. Opettaja toimii tiiviissä yhteistyössä vanhempien kanssa lasta koskevissa kasvatusasioissa ja on ilmoitusvelvollinen vanhemmille koulussa esiin nousseista huolista tai asioista. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) 2§ määrää edistämään opiskelijoiden oppimista, terveyttä ja hyvinvointia sekä kodin ja oppilaitoksen välistä yhteistyötä.

Opettamisen lisäksi opettajan ammattiin kuuluu vahvasti yhteistyö sekä yhteydenpito oppilaiden vanhempien kanssa. Yhteistyössä vanhempien kanssa kaikista suotuisampaa on, että aloite vuorovaikutukseen lähtee opettajan taholta. (Lämsä 2013, 75.) Lisäksi opettajan aloitteellisuus ja aktiivisuus lisää vanhempien luottamusta opettajaan, ja vanhemmat kokevat opettajan helposti lähestyttäväksi asiassa kuin asiassa. Perheiden ja heidän toimintatapojensa ollessa hyvin erilaisia, opettajat voivat kokea asioiden puheeksioton ja oppilaan vanhempien kohtaamisen myös haastavana. Osa vanhemmista saattaa olla vetäytyviä tai välinpitämättömiä, jolloin he ovat vaikeasti tavoitettavissa tai jäävät tavoittamatta kokonaan. Osa saattaa olla uupuneita ja ponnistelevat omien kriisien ja ongelmien kanssa, kun taas osa vanhemmista saattavat olla yli-innokkaita ja puuttua kouluasioihin jopa liikaa. (Cantell 2011, 171-209.) Mikäli vanhemmat ovat yliaktiivisia yhteydenpidon ja kouluasioiden suhteen, se voi kuormittaa opet-

tajia ja viedä työaikaan myös muilta työtehtäviltä. Toisaalta myös vetäytyvien ja välinpitämättömien vanhempien kohdalla yhteistyö voi olla haastavaa etenkin, jos heitä ei saa tavoitettua. Esimerkiksi vieraskieliset, heikon kielitaidon omaavat vanhemmat saattavat herkästi olla vetäytyviä vanhempia, sillä he voivat kokea kommunikoinnin haastavaksi silloin, kun yhteinen kielitaito opettajan kanssa puuttuu. Kielitaidon puutteen lisäksi kulttuuriset erot voivat aiheuttaa väärinymmärryksiä, jonka seurauksena voi olla osallistumishaluttomuutta tai torjuntaa. Perheiden osallistamista koulun toimintaan auttaa tulkki, joka voi toimia siltana kahden kulttuurin välillä. (Cantell 2011, 207-209.)

Vanhemmat saattavat kieltää täysin lapsensa ongelmat, sillä ajattelevat, että muuten hyvin käyttäytyvä lapsi ei voi käyttäytyä huonosti koulussa. Ristiriitainen tieto oman lapsen käytöksestä voi johtaa epäuskoon. Kuten aikuisilla, myös lapsilla on erilaisia rooleja eri tilanteissa ja ympäristöissä. Erilaisten ryhmien dynamiikka vaikuttaa lapsen ja nuoren persoonallisuuden kehittymiseen ja siihen, miten hän kokee itsensä osana ryhmää. Myös lapsen taidoilla on merkitystä sille, minkä aseman hän ryhmässä saa. Lisäksi lapsen rooliin ryhmässä vaikuttaa myös ryhmän henki ja se, millaisia persoonallisuuksia ryhmässä on jo valmiiksi. (Cantell 2011, 224.) Lapsi voi myös kertoa kotona vanhemmilleen omaa tulkintaansa tilanteesta, joka todennäköisesti poikkeaa sitä, mitä opettaja on kertonut. On helpompi nähdä vika toisessa osapuolella, entä itsessään. Lapsi ei välttämättä osaa katsoa tilannetta kokonaisuudessaan, jolloin hän näkee vain ne seikat, jotka ovat kohdistuneet omaan itseensä. Ongelmallista on myös se, että lapsi saattaa valehdella tapahtumien kulusta. Lapsi saattaa pelätä vanhempien reaktiota ja sen takia väärillä tilanteiden kulkua. (Cantell 2011, 226.)

2.4 Monialainen yhteistyö

Nykyään oppilaitosten ammattilaisten työskentely tapahtuu yhä enemmän monialaisessa yhteistyössä. Palvelurakenteisiin liittyvän Sote-uudistuksen myötä maakunnissa ja kunnissa on noussut esiin tarve muuntautumiselle sosiaali- ja sivistystoimen tiiviimpään yhteistyöhön sekä ennaltaehkäisevän ja rakenteellisen hyvinvointityön toteuttamiselle ja johtamiselle. Koulun sosiaalityön tehtävissä korostuvat entistä enemmän ennaltaehkäisevä oppilashuoltotyö sekä monialainen asiantuntijatyö yksilökohtaisessa oppilashuollossa ja ennaltaehkäisevässä ryhmä- ja yhteistyössä. (Laitinen ym. 2018, 1.) Monialaista asiantuntijatyötä kutsutaan interprofessionaalisuudeksi. Interprofessionaalisuus tarkoittaa asiantuntijuuden, vallan ja tiedon tasavertaista jakoa eri ammattiryhmien välillä, sekä yhteistä tavoitteellista toimintaa, jossa luodaan uudenlaisia toimintamalleja ja osaamista. Yhdessä toimiminen ja yhteisen tiedon rakentaminen on interprofessionaalisuuden lähtökohta. Interprofessionaalisuus pohjautuu myös

monitoimijuudelle, jossa lapset, nuoret ja heidän vanhempansa ovat keskeisiä toimijoita ammattilaisten rinnalla. (Laitinen ym. 2018, 4.)

Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö Itla edistää pioneerina Suomessa lasten, nuorten ja perheiden palvelujärjestelmän kokonaisvaltaista uudistamista yhteisövaikuttavuustyöllä. Yhteisövaikuttavuus perustuu siihen, että järjestöt, kunnat, seurakunnat ja hyvinvointialueet edistävät yhteistyössä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia. Yhteisövaikuttavuustyön ytimessä on eri sektoreiden toiminnan kehittäminen siten, että ne työskentelevät aikaisessa vaiheessa, yhdessä ja riittävän pitkään lapsiperheiden tukena. (Itla 2024). Itlan verkkosivuilla (2024) perustellaan palvelujärjestelmän uudistamisen tarvetta sillä, että tällä hetkellä palvelujärjestelmämme herää vasta silloin, kun lapsella on jo haasteita. Lapsen elämäntilanne on muuttunut kauan ennen oireiden ilmenemistä ja tilanteeseen olisi täytynyt puuttua aikaisemmin. Palvelujärjestelmän pirstaleisuus ilmenee runsaina raskaiden palveluiden käyttönä, mikä esiintyy lapsen tai nuoren sijoittamisena kodin ulkopuolelle ja psykiatristen laitospalveluiden ruuhkautumisena. (Itla 2024.)

Yhteyshenkilömme palveluohjaaja Minna Lehtinen kertoi sähköpostiviestissä 13.11.2024, että yhteisövaikuttavuutta on pilotoitu Raisiossa Ihalan ja Kuloisten koulujen alueella ja tällä hetkellä Varha valmistelee yhteistyösopimusta Itlan kanssa, jolloin pilottialueita tulee jatkossa olemaan Raision lisäksi Rusko, Naantali sekä Turun Pansio. Lisäksi Lehtinen kertoi, että tavoitteena on laajentaa yhteisövaikuttavuutta koko Varhan alueelle. Lehtinen avaa, että yhteisövaikuttavuusviitekehys antaa selkeän mallin auttaa lapsia, nuoria ja perheitä ensin heille tutussa kehitysympäristössä, kuten esimerkiksi koulussa. Lehtinen lisää, että mikäli koulun tai oppilashuollon tuki ei riitä, kutsutaan koululle vanhempien ja koulun henkilökunnan kanssa tapaamiseen taho, joka ottaa perheen auttamisen asiakseen.

Lakkala (2019, 5) kumppaneineen avaa artikkelissaan, että koulun hyvinvointityötä kuntatasolla ohjaa hyvinvointikertomus sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. Hyvinvointikertomus laaditaan terveydenhuoltolain (1326/2010) 12. §:n pohjalta, kun taas lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma määritellään lastensuojelulaissa (417/2007). Näiden lisäksi koulun tasolla tehdään oppilas- ja opiskelijahuoltolain 13. §:n määräämänä oppilashuoltosuunnitelma. Oppilashuoltosuunnitelman tulee sisältää perusopetuksen opetussuunnitelman (OPH 2014) mukaan yhteisöllisen ja yksilöllisen oppilashuoltotyön suunnitelmat. Koulun oppilashuoltoryhmä seuraa ja varmistaa tämän suunnitelman toteutumisen samalla kehittäen oppilashuoltotyötä. Koulun oppilashuoltotyö kuuluu opettajan lisäksi yhteisesti koko työryhmälle, mukaan lukien koulun rehtorin, kuraattorin, psykologin ja terveydenhoitajan. Lakkala ja kumppanit

(2019, 5) määrittelevät artikkelissaan, että oppilashuoltotyössä keskeinen toimija on koulukuraattori, jonka työtehtävä voi sijoittua hallinnollisesti sosiaali- ja terveystoimeen tai sivistystoimeen, joita säätelevät omat lainsäädännöt.

2.5 Mentalisaatio

Mentalisaatio tarkoittaa kykyä pohtia omaa ja toisen näkökulmaa ja kokemusta. Mentalisaation avulla yksilö kykenee pohtimaan, millaisia erilaisia mielen tiloja piilee ulospäin näkyvän reagoinnin ja käyttäytymisen takana. Vaikeissa ja ristiriitaisissa tilanteissa mentalisaatio auttaa pysähtymään ja miettimään toisen ihmisen näkökulmaa samaan tilanteeseen. Tällöin myös mahdollinen tilanteesta aiheutuva stressi ja traumatisoiva vaikutus vähenee. Mentalisaatiokyvyn hyödyntäminen auttaa ymmärretyksi tulemisessa sekä toisen ihmisen ymmärtämisestä. Lisäksi se parantaa tunnetilojen säätelykykyä ja siten myös itsensä rauhoittamista, mikä luo joustavuutta ja vakautta ihmissuhteisiin (Pajulo ym. 2015, 1050-1051.) Mentalisaatiokyvyn hyödyntäminen puhekeskustelussa on keskeistä niin ammattilaisen itsensä, kuin kohdattavan yksilön kannalta.

Kouluikäinen lapsi kykenee mentalisaatioon hahmottamalla laajempia sosiaalisia verkostoja, kuten esimerkiksi sen, että jotkut lapset luokassa ovat kavereita vaikkapa saman kiinnostuksen kohteen tai harrastuksen vuoksi. Kouluikäinen ymmärtää myös mielen tilojen välisiä vaikutuksia toisiinsa, kuten esimerkiksi sen, miten toisen ihmisen tunteet vaikuttavat itseen ja päinvastoin. (Pajulo ym. 2015, 1054.) Nuoruusiässä mentalisaation kehitys on haasteellisessa vaiheessa. Esimerkiksi pelon ja aggression kokeminen muuttuu neurobiologisen kypsymisen myötä. Pienikin ympäristön ärsyke voi saada nuorena aikaan voimakkaan tunnereaktion, minkä myötä tunteiden hallinta vaikeutuu. Nuoruusiässä mentalisaatiolle ominainen kyky pohtia ja eläytyä toisten kokemuksiin on vaikeampaa silloin, kun omia voimakkaita tunteita ei hallitse riittävän hyvin. (Pajulo ym. 2015, 1054.) Tarkoituksena on, että vanhemmat ja aikuiset tukevat lasta vaikeiden tunteiden äärellä, jolloin lapsen mentalisaatiokyky voi kehittyä mentalisaatioon kykenevän aikuisen mielen varassa (Pajulo ym. 2015, 1052.)

2.6 Reflektiivinen työote

Reflektiivinen työote perustuu mentalisaatioon ja siinä on olennaista työntekijän arvostava, hyväksyvä ja kiinnostunut kohtaaminen perheen tai lapsen kanssa. Reflektiivisessä työotteessa ensisijaista on kohtaaminen, läsnäolo ja ihmisarvon kunnioittaminen. Reflektiivinen työote ja dialogisuus kietoutuvat yhteen siten, että työntekijän vuorovaikutustilanne asiakkaan

kanssa ei voi muodostua reflektiiviseksi, ellei siihen sisälly dialogisuutta ja päinvastoin oikeaa dialogia ei synny, ellei kohtaaminen syvene reflektiivisen keskustelun tasolle. (Viinikka 2014, 67-69.) Reflektiivinen työote edellyttää työntekijältä kykyä pitää samanaikaisesti mielessä sekä omat tunteensa ja ajatuksensa että vanhemman ja lapsen kokemukset ja tunteet. Reflektiivisen työotteen omaksuminen auttaa työntekijää sietämään omaa ja vanhemman ahdistuneisuutta ja ristiriitaisia tunteita. Reflektiivinen kyky on välttämätöntä kaikessa ihmissuhdetyössä ja sen avulla rakennetaan toimivaa vuorovaikutussuhdetta. (Viinikka 2014, 75.)

Se, miten perhe kohdataan, vaikuttaa siihen, kokeeko perhe saavansa tukea työntekijältä. Yksilöllisyyttä ja omaa selviytymistä korostavassa asenneympäristössä arvostava, hyväksyvä ja kiinnostunut perheiden kohtaaminen nouseekin keskiöön, sillä vanhemman riittävä kyky kohdata lapsi sensitiivisesti ja empaattisesti vaatii vanhemman omia kokemuksia myötätuntoisesta kohtamisesta. (Viinikka 2014, 67.) Mikäli vanhemman kasvuympäristö on ollut tunnetasolla köyhä ja hänen kokemuksensa vaikeissa tilanteissa on ohitettu, vanhemman voi olla vaikea kohdata lastaan hankalissa tilanteissa. Tällöin vanhempi elää oman sisäisen kokemusmaailmansa kautta ja saattaa tulkita virheellisesti lapsensa reaktioita ja esimerkiksi suuttua ennen kuin ehtii pysähtyä miettimään, mitä lapsi viestittää käytöksellään. (Viinikka 2014, 68.) Työntekijä voi tarjota vanhemmalle uusia kokemuksia myötätuntoisesta kohtamisesta, mikä vahvistaa vanhemman ymmärrystä omista sisäisistä toimintamalleistaan. Kun työntekijä kohtaa vanhemman empaattisesti, voi se rauhoittaa vanhempaa ja siten myös vapauttaa vanhemman voimavaroja pohtia lapsen kokemusta, mikä puolestaan vahvistaa vanhemman itsetuottamusta vanhempana. Jokainen kohtaaminen antaa mahdollisuuden vanhemman mentaalisuoriutumisen vahvistamiseen, joka puolestaan vaikuttaa suoraan lapsen hyvinvoinnin edistymiseen. (Viinikka 2014, 68.)

3 OPAS PUHEEKSIOTTOON

3.1 Vaikeiden asioiden puheeksiottaminen

Vaikeiden asioiden puheeksiottaminen voi olla hankalaa varsinkin silloin, jos puheeksiottotilanteista ei ole kovin paljon aikaisempaa kokemusta. On myös normaalia ja ihmisellistä, että puheeksiottotilanteet saattavat jännittää. Jos lapsella tai vanhemmilla koetaan ongelmia, jotka vaativat asiaan puuttumista ja puheeksiottoa, voi vanhempi kokea epäonnistumista omassa kasvatustehtävässään. Lisäksi itse opettajakin voi kokea esimerkiksi lapsen koulumenestyksen heikentyessä epäonnistuvansa työssään. (Lämsä 2013, 164.) Tästä ei kuitenkaan ole kysymys, eikä puheeksiottotilanteissa ole tarkoitus osoittaa syyttävää sormea mihinkään suuntaan. On hyvä muistaa, että tärkeintä on huomioida lapsen etu. Ratkaisua miettiessä on pohdittava, mikä on lapsen kannalta paras mahdollinen vaihtoehto.

Vaikeiden asioiden torjuminen voi joskus olla helpompi vaihtoehto, kuin asioiden kohtaaminen. Esimerkiksi silloin, kun vanhempien oma jaksaminen on koetuksella tai jos vanhemmilla on muista syistä vaikeaa kohdata vastoinkäymisiä, voi silloin lapsen ongelmien kohtaaminen olla liikaa. Tällöin vanhemmat saattavat olla reagoimatta tilanteeseen, kieltävät sen kokonaan tai jopa syyttävät tilanteesta muita. (Cantell 2011, 228.) Tällaisessa tilanteessa haasteellista on se, että opettajan on yritettävä löytää yhteisymmärrys asiaa torjuvien vanhempien kanssa, jotta tilanne saataisiin purettua ja selvitettyä. Etenkin sellaisissa tilanteissa, jossa myös muiden oppilaiden turvallisuus tai oppimisoikeus vaarantuu, on opettajalla velvollisuus etsiä ratkaisuvaihtoehtoja tilanteeseen.

Vaikeiden asioiden puheeksiottamisella toteutetaan varhaista puuttumista. Varhaisen puuttumisen tarkoituksena on se, että ongelmat tai haasteet havaitaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Havaitsemisen lisäksi on ensiarvoisen tärkeää, että näihin ongelmiin ja haasteisiin puututaan. Lisäksi niihin tulee myös etsiä ratkaisuvaihtoehtoja. Kun ongelmat havaitaan varhain, niihin on paremmat mahdollisuudet puuttua. Silloin lasta tai perhettä voidaan auttaa helpommin, ja ehkäistään se, että ongelmat eivät ehdi muuttumaan liian suuriksi. Lisäksi varhaisella puuttumisella vaikutetaan lapsen hyvinvointiin positiivisesti, ja pystytään tehokkaasti ehkäisemään lapsen syrjäytymistä. (Varpu 2005, 7.) Varhaisella puuttumisella osoitetaan myös se, että välitämme. Se osoittaa sen, että kouluna olemme kiinnostuneita lapsen asioista, ja välitämme lapsen hyvinvoinnista. Tärkein viesti on varmasti se, että me haluamme olla avuksi. Opettajana toimiessa on hyvät mahdollisuudet huomata huoli varhain. Voimme esimerkiksi

huomata muutoksia lapsen koulumenestyksessä: lapsi ei jaksa keskittyä opetukseen tai arvosanat laskevat. Voimme myös huomata sen, jos lapsi viettää paljon yksin aikaa välitunneilla tai vetäytyy kaveriporukasta, jossa ennen on viettänyt paljon aikaa.

Kun havaitaan huoli ja se halutaan ottaa puheeksi, olisi hyvä tuoda huoli ilmi mahdollisimman pian ja niiden ihmisten kanssa, jota huoli koskee. Puheeksiottamisen tulee olla aina kunnioittavaa. Toista kunnioittavan puheeksiottamisen tavoitteena on yhteistyö niiden ihmisten kanssa, jota asia koskee. (Koskimies ym. 2012, 17.) Asiaan puuttuminen ajoissa ja niiden ihmisten kanssa, jota asia koskee, on myös eettisesti oikein. Lapseen tai perheeseen liittyvää huolta, vakavuutta ja ratkaisuvaihtoehtoja voi hyvin pohtia yhdessä opettajakollegan kanssa, mutta tulisi välttää sitä, että ratkaisuja tai muita johtopäätöksiä ei tehdä ilman asiaan kuuluvien henkilöiden läsnäoloa. Lapsi ja perhe ovat kuitenkin aina keskiössä, joten tärkeintä on kuunnella heitä ja heidän mielipiteitään. Oli siis kyse isosta tai pienestä huolenaiheesta, on hyvä ottaa huolenaihe puheeksi mahdollisimman pian, kun huolenaihe ilmenee, jotta voidaan välttyä esimerkiksi siltä, että vanhemmat kokevat, että heidän asioistaan on puhuttu niin sanotusti heidän selkänsä takana. Ongelmat ja haasteet ratkotaan yhteistyössä, jolloin toteutetaan myös kasvatuskumppanuutta. Kasvatuskumppanuus on sitä, että koulu ja vanhemmat ovat yhdessä turvaamassa lapsen turvallista kasvua, kehitystä ja oppimista. Kasvatuskumppaneina ovat usein koulussa lapsen opettaja ja lapsen vanhemmat. Kasvatuskumppanuudessa vanhemmat tuntevat lapsensa parhaiten, ja heillä on päävastuu lapsen kasvattamisesta. Ammatillainen tuo kasvatuskumppanuuteen ammatillista tietoutta. Hyvä kasvatuskumppanuussuhde on dialogista, toisten kuuntelemista sekä kunnioittamista. Onnistunut kasvatuskumppanuus edistää lapsen oppimista ja hyvinvointia. (Norvapalo 2014.)

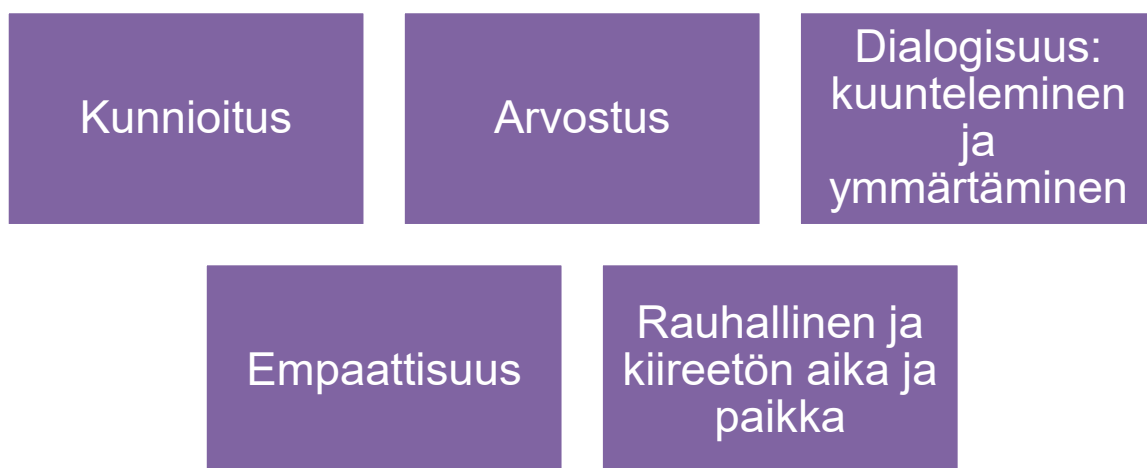
3.2 Käytännön neuvoja puheeksiottamiseen

Hyvä muistisääntö asioiden puheeksiottamiseen on luottamus omaan huoleen. (Kuikka 2005, 7.) Jos on ollut huolissaan lapsen tai perheen tilanteesta, on huoli yleensä todellinen. Varsinkin silloin, jos huoli lapsen tai perheen tilanteesta on käynyt mielessä monta kertaa, voi luottaa siihen, että huoli on todellinen. On myös parempi ottaa huolenaihe puheeksi, kuin olla ottamatta.

Puheeksiottotilanteeseen olisi hyvä valmistautua huolellisesti. Asiasta voi keskustella aluksi kollegoiden kanssa, jolloin omalle huolelle voi saada vahvistusta. Koulun oppilashuoltotyö kuuluu opettajan lisäksi myös rehtorille sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten, kuten koulukuraattorin, psykologin tai terveydenhoitajan, vastuulle. (Lakkala ym. 2019, 5.) Opet-

tajien lisäksi, kuraattori, psykologi sekä terveydenhoitaja ovat myös velvollisia ottamaan huolen puheeksi, jos huolenaihe ilmenee. Turvautumalla koulun moniammatilliseen tiimiin, voi saada laajempaa näkemystä omaan huoleen liittyen sekä vinkkejä siihen, kuinka juuri tätä perhettä, vanhempaa tai lasta kannattaa lähestyä asian tiimoilta. Etenkin jos kokee olonsa epävarmaksi, on tärkeää, ettei jää huolen kanssa yksin. Oman huolen suuruutta on myös hyvä miettiä esimerkiksi huolen vyöhykkeistön avulla ja sen voi ottaa mukaan myös keskustelun tueksi itse puheeksiottotilanteessa. Huolta ja huolen vyöhykkeistöä voi tutkia yhdessä kollegan kanssa ja miettiä, mihin kohtaan huolen sijoittuu.

Peruspilari puheeksiottotilanteissa on toisen ihmisen kunnioitus sekä arvostus. Kunnioitus ja arvostus näkyy toisen kuuntelemisena, sekä ymmärtämisenä. Kuuntelemisella välittyy myös empaattisuus toista ihmistä kohtaan. On myös muistettava se, että kun otamme huolenaiheen puheeksi, meidän tulee myös auttaa. Toisten syyllistäminen tai arvosteleminen ei tuo tilanteeseen ratkaisua. (Kuikka 2005, 30-31.) Kuuntelemista voimme osoittaa sillä, että varaamme puheeksiottotilanteeseen aikaa. Jos puheeksiottotilanteen hoitaa kiireen keskellä, tulee toiselle osapuolelle herkästi tunne, että häntä ei ymmärretä eikä hän tule kuulluksi. Puheeksiottotilanteeseen tulisikin siis varata kiireetön ja rauhallinen hetki. Lisäksi se, että haluamme auttaa ja löytää tilanteeseen ratkaisuvaihtoehtoja vaatii sen, että tiedämme, mitä voimme ongelman eteen tehdä: mitä ratkaisuvaihtoehtoja voimme tilanteeseen tarjota. Kollegoiden tai muiden ammattilaisten kanssa ongelman pohtiminen voi siis auttaa myös jäsentämään ajatuksia siinä, mitä ratkaisuja eri tahot voivat tilanteeseen tarjota.

Kuva 1: Puheeksiottamisen peruspilarit.

Huoli lapsesta on hyvä ilmaista myös lapselle itselleen. Yksinkertaisesti voimme kysyä lapselta mitä hänelle kuuluu, ja ilmaisemalla kysymyksemme lempeästi: “Hei olen huomannut, että olet viettänyt aikaa yksin välitunneilla, onko kaikki hyvin?”. Voi tietysti olla, että lapsi ei osaa tai halua ilmaista huolenaiheitaan opettajalle. Puheeksiottotilanteessa lapsen kanssa voi käyttää apuna jotakin toiminnallista tekemistä kuten väritystä tai maalaamista, jolloin keskustelu on yleensä helpompi ja luonnollisempi aloittaa.

Puheeksiotto vanhempien kanssa on nykypäivänä helppo aloittaa Wilma-viestillä, mutta hyvä tapa on soittaa vanhemmalle. Puhelinsoitossa voidaan ilmaista huoli, ja pyytää tapaamista, jossa keskustellaan lapsen tai perheen tilanteesta. Tärkeää on ilmaista huoli sensitiivisesti, syyllistämättä ketään. Vanhemmalle on myös hyvä kertoa, että huoli on herännyt, ja tavoitteena on auttaa lasta tai perhettä heidän tilanteessaan. Vanhemmille on hyvä kertoa, miksi ja mistä syystä huoli on herännyt.

3.3 Lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus

Tavoitteena on, että lapsen ja perheen ongelmiin pystyttäisiin puuttumaan mahdollisimman varhain puheeksiottamisen keinoin sekä matalan kynnyksen palveluiden turvin. Joissain tilanteissa ongelmat voivat vaatia sen, että joudutaan tekemään lastensuojeluilmoitus. Lastensuojelulaki velvoittaa tietyissä ammateissa olevien henkilöiden tekemään välittömästi lastensuojeluilmoituksen, jos huomaavat tarpeen selvittää lastensuojelun tarve. Lastensuojeluilmoitus on tehtävä salassapitovelvollisuudesta huolimatta hyvinvointialueelle. Opetuksen järjestäjä sekä opetustoimi kuuluvat Lastensuojelulain mukaan niihin ammattihenkilöihin, joilla on velvollisuus lastensuojeluilmoituksen tekemiseen, jos siihen on tarve. (Lastensuojelulaki 417/2007, 25§.) Näillä tarkoitetaan esimerkiksi rehtoria, opettajia ja koulunkäynninavustajia.

Lastensuojeluilmoituksen tekeminen on ajankohtaista silloin, kun herää huoli lapsen hyvinvoinnista. On monia tilanteita, joissa mahdollinen lastensuojelun tarve on hyvä selvittää. Ilmoitus on tarpeen tehdä, jos herää huoli lapsen heitteillejätöstä tai lapsen perustarpeiden huolehtimatta jättämisestä. Joskus voidaan myös huomata, että lapselta puuttuu kunnollinen tukiverkosto, tai perheen taloudellinen tilanne on erittäin huono. Tukiverkoston puute tai heikko taloudellinen tilanne ei itsessään välttämättä ole syy lastensuojeluilmoituksen tekemiselle, mutta jos tukiverkoston puute tai heikko taloudellinen tilanne vaarantaa huomattavasti lapsen hyvinvoinnin, on lastensuojeluilmoitus tehtävä. Jos vanhempien ja lapsen välillä esiintyy huolestuttavia ongelmia vuorovaikutuksessa, on yleensä tarve ulkopuolisille tukitoimille. Tässä tilanteessa on myös hyvä tehdä lastensuojeluilmoitus. (THL 2024d.)

Koulunkäynnin laiminlyöminen sekä koulumenestymisen heikkeneminen voivat olla myös peruste lastensuojeluilmoituksen tekemiselle. Jos lapsen koululla ei enää ole mahdollisuuksia tukea riittävästi lapsen koulunkäyntiä omin tukitoimin sekä oppilashuollon avulla ja tämän lisäksi lapsen vanhemmat eivät suhtaudu lapsen koulumenestyksen heikkenemiseen riittäväällä vakavuudella, on lastensuojeluilmoituksen tekeminen paikallaan. Tässä tilanteessa on kuitenkin muistettava, että lapsen oppimisvaikeudet tai kouluhyvinvointia heikentävät tekijät (esim. Koulukiusaaminen) eivät ole peruste lastensuojeluilmoitukselle. (THL 2024d.)

Jos tulee ilmi, että lapsen vanhemmalla/ vanhemmilla on mielenterveys- tai päihdeongelmia, tulee lastensuojeluilmoitus tehdä. Päihde- ja mielenterveysongelmat eivät tue lapsen turvallista kasvua ja kehitystä sekä vaarantavat lapsen kasvuympäristön. Näitä tekijöitä vaarantaa myös lapsen omat mielenterveys- ja päihdeongelmat, rikollisuus sekä itsetuhoinen käyttäytyminen. Jos lapsella havaitaan jotakin näistä, on myös tehtävä lastensuojeluilmoitus. Myös tieto lapsen pahoinpitelystä, väkivallan uhasta, seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai sen epäilystä velvoittaa tekemään lastensuojeluilmoituksen välittömästi. (THL 2024d.)

Yllä mainittujen tekijöiden lisäksi voi olla monia muita syitä lastensuojeluilmoituksen tekemiselle. Jos lastensuojeluilmoituksen tekeminen mietityttää, asiassa voi aina lähestyä kollegaa, rehtoria tai muuta koulun tai opetushuollon henkilöstöön kuuluvaa ja asiaa voi pohtia yhdessä. Lisäksi neuvoa voi aina kysyä oman hyvinvointialueen sosiaalitoimistosta. Neuvoa voi kysyä antamatta lapsen henkilötietoja ja keskustella siitä, onko lastensuojeluilmoitukselle tarvetta vai ei. Raisiossa on oma sosiaalitoimisto, jossa on Asiakasohjaus Soihtu, johon voi soittaa arkipäivisin klo 8:30-15. (Varha 2024a.)

3.4 Lastensuojeluilmoituksen tekeminen

Opetustoimeen kuuluvien henkilöiden sekä muiden henkilöiden, joilla on Lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus tilanteen niin vaatiessa, tulee tehdä ilmoitus omalla nimellään. Yksityishenkilöt voivat tehdä ilmoituksen nimettömänä. Lastensuojeluilmoitus on velvollisuus tehdä salassapitovelvoitteesta huolimatta. Lastensuojeluilmoitukseen tulee kirjata lapsen ja vanhemman henkilökohtaisia tietoja. Lisäksi kun ilmoitus tehdään nimellä, tulee ilmoitukseen kirjata myös ilmoittajan tiedot. Ilmoittajan tiedot ovat tärkeitä, sillä tarvittaessa sosiaalityöntekijä voi ottaa yhteyttä ilmoittajaan, jos tarvitsee tapauksesta lisätietoja. (Varha 2024b.)

Lastensuojeluilmoituksen tekemisestä olisi mahdollisuuksien mukaan hyvä keskustella lapsen vanhempien kanssa, ja käyttää keskustelussa puheeksiottamisen työmenetelmiä sekä käydä

keskustelu mahdollisimman sensitiivisesti. Keskusteluun voi aina ottaa mukaan kollegan tuoksi. Parhaassa tapauksessa lastensuojeluilmoitus voidaan tehdä yhteisymmärryksessä vanhempien kanssa. Lapsen vanhemmille voi soittaa tai järjestää tapaaminen, jossa kerrotaan, että lapsesta tehdään lastensuojeluilmoitus. Lastensuojeluilmoitus voi olla joillekin hyvin negatiivinen asia, ja herättää tunteita, kuten vihaa. Kun vanhemmille kerrotaan lastensuojeluilmoituksen tekemisestä, on hyvä tuoda ilmi lain mukainen velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus tietyissä tapauksissa. Lisäksi voidaan korostaa sitä, että tarkoituksenamme on auttaa, eikä aiheuttaa mielipahaa lapselle tai perheelle, vaan lastensuojeluilmoituksen tekemisessä ajatellaan aina sitä, mikä on lapselle parhaaksi.

Kiireellisissä tapauksissa lastensuojeluilmoitusta ei tehdä lomakkeen kautta, vaan asiasta tulee ilmoittaa Varhan sosiaalipäivystykseen, joka on avoinna 24/7. Kiireellisiä tapauksia ovat esim. Lapsen vanhempi on päihtynyt tai lapsi on jostakin syystä jäänyt ilman vanhempaa äkillisesti. (Varha 2024b.) Kiireellisissä ja vakavissa tilanteissa tulee tilanteesta ilmoittaa myös poliisille. Tällaisia tilanteita ovat sellaiset, joissa voidaan epäillä rikosta: lapseen on kohdistettu tai voidaan epäillä kohdistettavan väkivaltaa tai seksuaalista väkivaltaa. Tällaiset tapaukset ovat vakavia ja joihin tulee puuttua välittömästi. Henkeä uhkaavissa tilanteissa tulee aina soittaa hätänumeroon. (Opetushallitus 2024.)

Muissa kuin kiireellisissä tapauksissa lastensuojeluilmoitusta ei tarvitse tehdä puhelimitse. Lastensuojeluilmoituksen pystyy tekemään Varhan kotisivujen kautta. Lastensuojeluilmoitukseen tulee lapsen ja vanhempien tietojen lisäksi ilmoittaa, kenen kanssa lapsi asuu, ja onko lapselle tai vanhemmille ilmoitettu lastensuojeluilmoituksen tekemisestä. Jos lastensuojeluilmoituksesta ei ole kerrottu lapselle tai vanhemmille, pyydetään ilmoituksessa selvittämään miksi näin ei ole tehty. Lisäksi ilmoituksessa pyydetään kuvailemaan vapaasti omin sanoin lastensuojeluilmoituksen sisältö. Lomakkeessa pyydetään ilmoittajan tiedot sekä taho, joka ilmoituksen tekee. Taholla ilmoituksessa tarkoitetaan sitä, jos ilmoituksen on tehnyt Lastensuojelulain mukaisen ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluva ammattihenkilö. (Varha 2024b.)

3.5 Työmenetelmänä huolen vyöhykkeistö

Puheeksiottotilanteita ja niihin valmistautumista helpottaa se, että kirjaa ylös asiat, joista on herännyt huoli. Kun kirjaa ylös konkreettisesti mitä huolenaiheita on ilmennyt, helpottaa se huomattavasti puheeksiottotilannetta. (Eriksson & Arnkil 2012, 22-23.) Kun huolenaiheet kirjoittaa esimerkiksi auki paperille, on helpompi jäsenellä omia ajatuksiaan huoleen liittyen. Helposti saattaa ajatella, että onko huolenaihe todellinen, jolloin voi kokea hankalaksi puuttua

huolenaiheeseen. On hyvä muistaa ja luottaa omaan arviointikykyyn silloin, kun herää huoli jostakin lapseen tai perheeseen liittyvästä asiasta.

Huolen vyöhykkeistön tarkoituksena on olla apuna arvioimassa huolen suuruutta. Vyöhykkeistön avulla voidaan myös arvioida, riittääkö työntekijän oma apu lapsen tai perheen tilanteeseen, vai tarvitaanko tilanteeseen ulkopuolisen tahon apua. (Eriksson & Arnkil 2012, 25.) Huolen vyöhykkeistöä voi käyttää esimerkiksi siten, että kirjaa ensin ylös lapsen tai perheen tilanteeseen liittyvät huolenaiheet, ja tämän jälkeen pohtii, mihin vyöhykkeistön osaan huoli tai huolet sijoittuvat.

Huolen vyöhykkeistössä arvioidaan lapsen tai perheeseen liittyvää huolen suuruutta. Vyöhykkeistön avulla arvioidaan myös sitä, miten omat voimavarat riittävät lapsen tai perheen ongelman tukemiseksi. Voidaan ajatella, että jos kokee omat voimavarat auttamiseen riittäviksi, on huoli pieni. Jos kuitenkin voimavarat eivät riitä ongelman tukemiseen, on huoli suurempi. (Arnkil 2020, 29.) On hyvä muistaa, että voimavarojen ei tarvitse jokaisessa tilanteessa riittää, eikä avun pyytäminen ole epäonnistumista ammatillisessa tehtävässä. Lasten ja perheiden tukemisessa on hyvä käyttää moniammatillista yhteistyötä. Moniammatillisessa yhteistyössä ammattitaito on laaja, ja lasten ja perheiden ongelmiin pystytään puuttumaan oikeanlaisen avun turvin.

Ei huolta (1) alueella ei ole minkäänlaista huolta lapsen tai perheen tilanteesta. Lapsen kasvuympäristö on turvallinen, ja lapsi kasvaa ja kehittyy normaalisti. (Eriksson & Arnkil, 2012, 26.) Ei huolta alueella lapsen koulumenestys on hyvää, ja lapsi oppii asioita ikätasonsa mukaisesti. Lapsen koulunkäynnissä ei ole ongelmia ja kaikki sujuu koulussa hyvin.

Pieni huoli (2-3) alueella on voinut herätä pieni huolenaihe, joka on voinut käydä mielessä muutamia kertoja. Huolenaiheet ovat kuitenkin tällä alueella pieniä, ja uskotaan ja tiedetään, että omat auttamismahdollisuudet ja voimavarat ovat hyvät. (Eriksson & Arnkil, 2012, 26.) Huolenaiheet voivat liittyä esimerkiksi siihen, että lapsen koulumenestys on heikentynyt hetkellisesti. Puheeksiottamisen tärkeimpiä asioita ovat varhainen puuttuminen. Pienen huolen alueella varhaiselle puuttumiselle on hyvä mahdollisuus. Varhaisella puuttumisella pyritään siihen, että ongelmat eivät kasva liian suuriksi. (Eriksson, 2020, 30.) Varhaisella puuttumisella pystytään parhaimmassa tapauksessa ehkäisemään suurempia ongelmia, ja esimerkiksi opettajan huomattessa pienen huolenaiheen, on siihen hyvä puuttua puheeksiottamisen keinoin.

Harmaalla vyöhykkeellä (4-5) huoli on jo kasvanut ja se on saattanut kestää jo pidemmän aikaa sekä omat voimavarat ja auttamismahdollisuudet ovat jo heikkenemässä (Eriksson & Arnkil, 2012, 26.) Tässä kohtaa koetaan, että ei enää itse pysty auttamaan tilanteessa, vaan

mukaan tarvitaan muita ammattilaisia. Tässä vaiheessa voidaan kokea myös epävarmuutta huolen suuruudesta sekä siitä, mitä tilanteessa pitäisi tehdä. Voidaan pohtia esimerkiksi sitä, onko huoli niin vakava, että on tarvetta lastensuojeluilmoitukselle. (Eriksson & Arnkill, 2012, 26.) Kuten muissakin huolen vyöhykkeistön vaiheissa, mutta varsinkin harmaalla vyöhykkeellä voidaan aina pyytää tilanteeseen toinen näkökulma. Asian voi ottaa puheeksi opettajakollegan tai rehtorin kanssa, jolloin saadaan toiselta myös näkökulma huolen vakavuuteen. Koska harmaa vyöhykkeellä koetaan usein epävarmuutta ja asia voi myös stressata, tuo kollegan tuki myös henkistä tukea tilanteeseen ja kokemusta siitä, että asian kanssa ei tarvitse selvitä omia voimavaroja kuluttaen loppuun asti. Tässä vaiheessa voi myös kysyä asiaa Asiakasohjaus Soihdusta, onko tarpeellista tehdä lastensuojeluilmoitus.

Suuren huolen vyöhykkeellä (6-7) huoli on suuri, ja lapsi tai nuori on vaarassa. Omat auttämismahdollisuudet ja voimavarat ovat jo loppu. Tällä vyöhykkeellä muutos lapsen tai nuoren tilanteeseen on saatava välittömästi. Suuren vyöhykkeen huoli on jo niin suuri, että tilanteessa ei enää epäröidä ja tilanne pakottaa toimimaan välittömästi. (Eriksson & Arnkill, 2012, 26.) Suuren vyöhykkeen huolet ovat niin vakavia, että tilanteessa tulee esimerkiksi tehdä lastensuojeluilmoitus kiireellisesti. Vakavia tilanteita ovat esimerkiksi tilanteet, joissa lapsi jää äkillisesti ilman vanhempaa, vanhemmat ovat vahvasti päihtyneitä ja näin vaarantavat lapsen turvallisuuden tai lapseen on kohdistettu väkivaltaa.

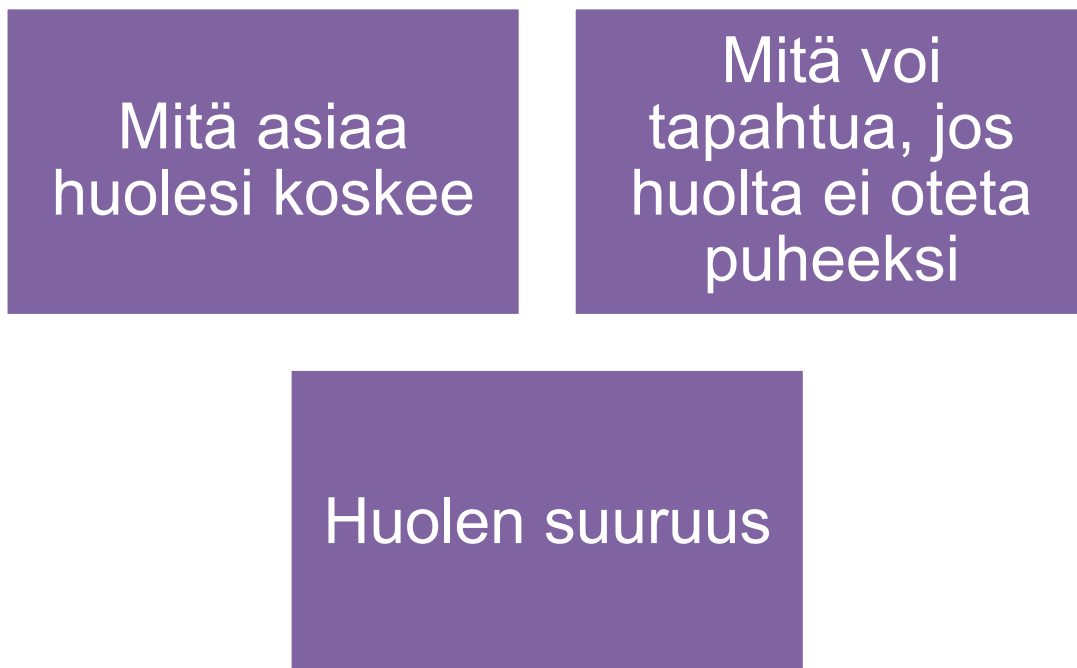
EI HUOLTA	PIENI HUOLI		HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI	
1	2	3	4	5	6	7
Ei huolenaihetta.	Pieni huoli tai ajatuksia tilanteesta käynyt mielessä. Usko omiin mahdollisuuksiin olla tukena on vahva.	Huoli tai ajatuksia tilanteesta käynyt mielessä useasti. Usko omiin mahdollisuuksiin olla tukena on vielä hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli kasvaa. Usko omiin mahdollisuuksiin olla tukena heikkenee. Toiveita lisävoimavaroista.	Selkeä huoli tilanteesta. Omat voimavarat olla tukena ovat heikkenevässä. Selvä tarve lisävoimavaroille.	Suuri ja jatkuva huoli. Lapsi/ nuori vaarassa. Omat voimavarat olla tukena loppumassa. Lisävoimavaroja tarvitaan heti.	Erittäin suuri huoli. Lapsi/ nuori välittömässä vaarassa. Omat voimavarat olla tukena ovat loppu. Lapsen/ nuoren tilanteeseen on saatava heti muutos.

Kuva 2: Huolen vyöhykkeistö. (Eriksson & Arnkil 2012, 25.)

3.6 Työmenetelmänä Tukeen liitetty huolen puheeksiottaminen

Tukeen liitetty huolen puheeksiottaminen on tarkoitettu tilanteisiin, jossa huoli otetaan puheeksi lasten vanhempien kanssa. Menetelmä on kolmiosainen: ensimmäistä osaa on tarkoitus käyttää, kun huoli on herännyt ja huoli halutaan ottaa puheeksi lasten vanhempien kanssa. Toista osaa käytetään juuri ennen, kun puheeksiottotilanteeseen mennään. Kolmas osa otetaan käyttöön puheeksiottotilanteen jälkeen. (Eriksson & Arnkil 2012, 12.) Tukeen liittyvää puheeksiottolomaketta voi hyödyntää missä vain asiassa, josta halutaan keskustella lasten vanhempien kanssa.

Ensimmäisessä osassa valmistaudutaan puheeksiottotilanteeseen ja on tarkoitus pohtia huolta seuraavien kysymyksien avulla: Mitä asiaa huolesi koskee lapsen tilanteessa, mitä voi mahdollisesti tapahtua, jos huolta ei oteta puheeksi, ja millainen on huolen suuruus. (Eriksson & Arnkil 2012, 12.) Huolen suuruutta arvioidessa voidaan käyttää huolen vyöhykkeistöä, joka on hyvä väline kartoittamaan omaa huolta.

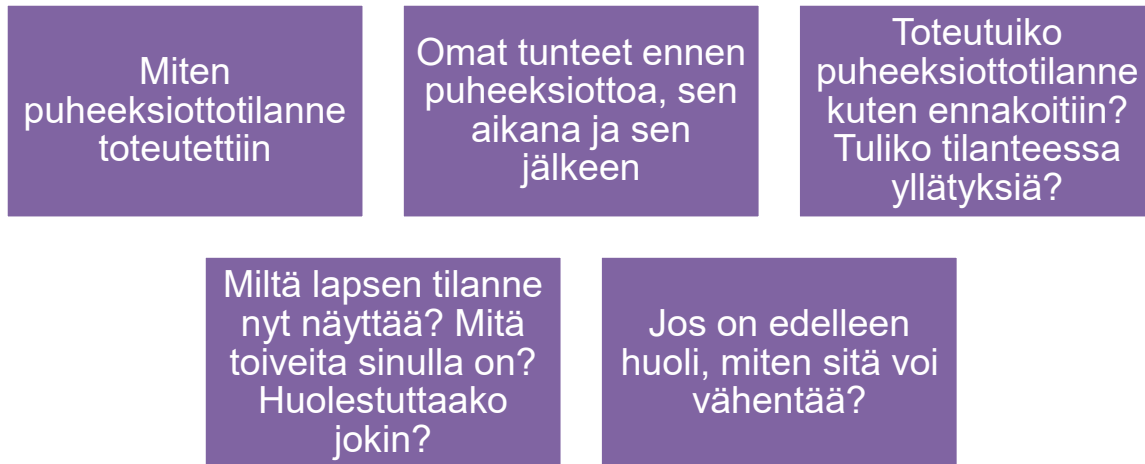
Kuva 3: Tukeen liitetty huolen puheeksiottaminen, vaihe 1. (Eriksson & Arnkill 2012, 12.)

Työmenetelmän toisessa vaiheessa on kysymyksiä, joita pohditaan juuri ennen, kun tavataan lapsen vanhemmat. Toisen vaiheen kysymyksien tavoitteena on löytää itsellensä paras sekä luontevin tapa ilmaista huolensa lapsen vanhemmille. (Eriksson & Arnkill 2012, 12.) Toisen vaiheen aikana voi pohtia, mitä keskustelussa haluaa sanoa sekä mihin asioihin haluaa keskustelussa keskittyä. Toisen vaiheen kysymykset ovat esitetty seuraavassa kuvassa.

Kuva 4: Tukeen liitetty huolen puheeksiottaminen, vaihe 2. (Eriksson & Arnkill 2012, 12.)

Kolmas työmenetelmän vaihe on tarkoitettu tehtäväksi mahdollisimman pian sen jälkeen, kun huoli on otettu puheeksi vanhempien kanssa. (Eriksson & Arnkil 2012, 12.) Kolmas vaihe on tarkoitettu itsearviointiksi, jossa pohditaan miten puheeksiottotilanne sujui, ja millaisia tunteita se herätti. Kolmas vaihe on esitetty kuvassa alla.

Kuva 5: Tukeen liitetty huolen puheeksiottaminen, vaihe 3. (Eriksson & Arnkill 2012, 12.)

3.7 Lasten päihteidenkäyttö

Lapsen päihteiden käyttö vaikuttaa vahingollisesti lapsen kehitykseen. Koska aivot kehittyvät pitkälle nuoruuteen asti, voi päihteiden käyttö johtaa kehityshäiriöihin aivoissa. Varsinkin jos alkoholin käyttö on runsasta ja toistuvaa tärkeässä aivojen kehityksen vaiheessa, voi päihteidenkäyttö aiheuttaa mahdollisesti normaalin kehityksen häiriöitä. (Hyytiä 2015.) Alkoholin lisäksi lasten ja nuorten keskuudessa esiintyy myös muita päihteitä. Näitä ovat tupakka, vapet, nuuska sekä uusimpana nikotiinipussit. Tiedämme varmasti kaikki sen, että alkoholin lisäksi tupakka- ja nikotiinituotteet ovat haitallisia lapselle. Lisäksi Alkoholilain (1102/2017) 83. § mukaan alle 18- vuotias ei saa pitää hallussaan alkoholijuomia. Tupakkalaissa (549/2016) 53 § kielletään tupakka- ja nikotiininesteiden myyminen, luovuttaminen sekä välittäminen alaikäiselle. Lisäksi Lastensuojelulaki (417/2007) 40. § mukaan lapsi tai nuori voidaan ottaa huostaan, jos lapsi vaarantaa päihteidenkäytöllään terveyttään ja kehitystään. Näillä lakisäännöksillä pyritään lasten ja nuorten suojelemiseen erilaisilta päihteiltä ja turvaamaan lapsille ja nuorille turvallinen kasvu ja kehitys. Lisäksi lapsen vanhemmat sekä koulu, ovat luomassa lapselle turvallista kasvuympäristöä, jolloin lasten ja nuorten päihteidenkäyttöön on aina puututtava, sekä päihteiden käyttö on otettava puheeksi.

Kun epäilee tai tunnistaa, että lapsi käyttää päihteitä, on hyvä kysyä päihteiden käytöstä lapselta suoraan. Keskustelussa olisi tuotava ilmi se, että erilaisten päihteiden käyttöä ei hyväk-

sytä. Vaikka lapsen päihteidenkäyttöä ei hyväksytä, on kuitenkin hyvä välttää lapsen tuomitsemista asian suhteen. Päihteiden käytön puheeksiottotilanteessa ei tulisi myöskään painostaa lasta. Keskustelun tavoitteena on ymmärtää, mikä on syy päihteiden käytön taustalla. (THL, 2023). Lapselle tulisi esittää suoria kysymyksiä päihteistä, ja olla suora siitä, mitä päihdettä epäilee lapsen käyttävän. (Päihdelinkki, 2024.) Keskustelulle on hyvä varata rauhallinen tilanne. Keskusteluun voi pyytää tueksi esimerkiksi opiskeluhuollon henkilökuntaa. Lapsen päihteiden käytön tullessa esille tulee myös kontaktoida vanhempia. Lisäksi kun on kyse ala-asteikäisen päihteiden käytöstä, tulee asiasta tehdä lastensuojeluilmoitus. Lastensuojeluilmoituksesta ja sen tekemisestä kerrotaan laajemmin ylempänä.

3.8 Vanhempien päihteidenkäyttö

Vanhempien päihteidenkäyttöä voi olla vaikeaa havaita koulumaailmassa. Varhaiskasvatuksessa voi olla helpompaa huomata vanhempien päihteidenkäyttö, koska vanhempia näkee useasti lapsen tuonti- ja hakutilanteissa. Vanhemman päihdeongelma voi näkyä lapsessa sekä lapsen fyysisessä että psyykkisessä kehityksessä. Vanhemman päihdeongelma aiheuttaa lapsessa turvattomuuden tunnetta, ja turvattomuuden tunne sekä päihtynyt vanhempi voi ilmetä lapsessa pelokkuutena sekä masentuneisuutena. Lapsen fyysinen oireilu voi ilmetä hitaampana kasvuna muihin ikätovereihin verrattuna sekä pää- ja vatsakipuina. Lapsi voi myös kärsiä uniongelmissa. (Koivusilta & Kuivanen 2012, 5-6.)

Vanhempien päihdeongelma voi ilmentyä myös lapsen ulkoisessa olemuksessa. Lapsen ulkoinen olemus voi olla epäsiisti ja lapselta puuttuu koulussa tarvittavia tavaroita. Lapsi voi myös kantaa erityisen paljon huolta omista vanhemmistaan. Lisäksi vanhempien päihdeongelma voi vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen: lapsen käyttäytyminen muuttuu. Lapsi voi myös itse suoraan kertoa vanhemman päihdeongelmista. Voi myös olla, että lapsi ei puhu vanhemman päihdeongelmista lainkaan, sillä päihdeongelmaa voidaan salailla vanhempien toimesta. (Itäpuisto & Taitto 2010, 8.)

Vanhemman päihdeongelmaan on sanomattakin selvää hankala puuttua. Vaikka päihteiden ongelmakäyttöön puuttuminen tuntuisikin haastavalta, on tärkeää muistaa, että vanhemman kanssa keskusteltaessa onkin tärkeää pitää mielessä, että on kyseessä lapsen hyvinvointi. (Itäpuisto & Taitto, 2010, 15.) Puheeksiottotilanteessa on siis heti hyvä tuoda vanhemmalle esille se tosiasia, että tärkeimpänä on lapsen hyvinvointi, ja haluamme kaikki ajatella mikä on lapselle parasta.

Keskustelussa vanhemman kanssa on tärkeää, että vanhemmalle välittyy tunne, että haluamme auttaa. Vanhemmalta voi kysyä hänen jaksamisestaan. Koska aihe voi olla vanhemmalle arka paikka, ja vanhemman reaktio voi olla hyvinkin puolustelevalta, on keskustelussa tärkeää tuoda esille vanhemman hyviä puolia, missä vanhempi on hyvä. (Itäpuisto & Taitto 2010, 15.) Lisäksi on tärkeää, että ammattilaisena kohtaamme vanhemman kiireettömästi ja rauhallisessa ympäristössä. Näinkin arasta aiheesta puhuessa on myös hyvä muistaa tuomitsemattomuus. Keskusteluun valmistautuessa voit käyttää apuna huolen vyöhykkeistöä ja arvioida, kuinka suuri huolesi on. On muistettava, että huolen sijoittuessa suuren huolen alueelle, on vanhempien päihteidenkäytöstä tehtävä lastensuojeluilmoitus.

Lapsen vanhempaa voidaan myös informoida siitä, millaista apua päihdeongelmiin on tarjolla. Vaikka vanhempaa voidaan informoida mistä päihdeongelmaan on mahdollista saada apua, ei ole tarkoitus ratkaista tai hoitaa vanhemman päihdeongelmaa. (Puolimatka 2015,15.) Päihdeongelman puheeksiottamisella pyritään rohkaisemaan vanhempaa avun hakemiseen. Kaikki hyvinvointialueet tarjoavat apua päihdeongelmiin. Terveyskeskus, sosiaalitoimi, päihdekliniikka, A-klinikka, yksityinen päihdehuolto ja mahdollisesti työterveys ovat tahoja, joista voi saada apua. Lisäksi on saatavilla erilaisia auttavia puhelimia, vertaistukiryhmiä sekä muita nettipalveluja. (Päihdelinkki, 2024.)

3.9 Huoli perheen taloudellisesta tilanteesta

Köyhyys vaikuttaa joka yhdeksään suomalaisesta lapsesta. Vanhempien huoli taloudellisesta tilanteesta voi olla nykypäivänä monen lapsiperheen huolenaiheena. Taloudelliset vaikeudet aiheuttavat stressiä niin vanhemmille, kuin lapsillekin. Perheen heikko taloudellinen tilanne voi vaikuttaa negatiivisesti lasten sekä vanhempien mielenterveyteen. Lisäksi vanhemmat voivat kokea häpeää perheen heikosta taloudellisesta tilanteesta. (Vesterinen & Magnusson 2024, 2.) Häpeä taloudellisesta tilanteesta voi aiheuttaa puhumattomuutta, jolloin perhe voi joutua kamppailemaan taloudellisten vaikeuksien kanssa yksin. On tärkeää ottaa taloudelliset ongelmat puheeksi ja tuoda ilmi, että ongelmiin on saatavilla apua.

Koska rahahuolet ovat edelleen tietynlainen tabu, on hyvä puheeksiottotilanteessa puhua asioista suoraan ja niiden oikeilla nimillä. Voi esittää suoria kysymyksiä siitä, huolettaako rahaasiat ja riittävätkö rahat pakollisiin menoihin. (Lahtinen 2023, 13.) Talousvaikeuksista puhuttaessa kysy asiasta suoraan vanhemmalta. Suoraan kysyminen on usein parempi vaihtoehto kuin se, että asioista puhutaan ympäröivästä. Voi kysyä myös suoraan siitä, miten perhe pärjää taloudellisesti. Tässä asiassa voi selvittää myös perheen tukiverkostoa, sekä onko vanhempi hakenut apua rahahuoliin.

Monella voi olla korkea kynnyks puhua rahahuolistaan, jolloin olisi hyvä, että keskustelun rahahuolista aloittaisi ammattilainen. (Takuusäätiö, 2024.) Kun rahahuolet ottaa puheeksi, ei tarvitse olla talousasioiden ammattilainen. Tärkeää on tarjota vanhemmalle apua ja tukea, sillä joissakin tilanteissa voi olla itse ensimmäinen, jolle vanhempi kertoo rahahuolistaan. On tärkeää muistaa myös se, että vaikka vanhempi kertoisi rahahuolistaan, ei niitä tarvitse osata ratkaista. Taloudellisiin ongelmiin voi saada apua oikeusaputoimiston talous- ja velkaneuvonnasta sekä oman hyvinvointialueen talousneuvolasta. Lisäksi ohjausta ja neuvontaa talousasioihin liittyen voi saada mielenterveyden keskusliitosta sekä takuusäätiöltä. Taloudellista tukea on mahdollista saada Kelasta, hyvinvointialueen toimeentulotuesta sekä sosiaalisesta luotoutuksesta. Keskusteluapua sekä taloudellista tukea voi saada myös seurakunnan diakoniatyöstä. (Mielenterveyden keskusliitto, 2024.)

3.10 Huoli lapsen henkisestä hyvinvoinnista

Myös lapsilla esiintyy erilaisia mielenterveyden häiriöitä, ja niitä voi olla useampi samanaikaisesti. Lapsilla esiintyvistä mielenterveyden häiriöistä yleisimpiä ovat ADHD, erilaiset pelot sekä käytöshäiriöt. (Aalto-Setälä & Huikko 2021, 301.) Näiden lisäksi myös jo vauvaikäisistä kouluikäisiin voi esiintyä masennusta, vaikka ne ovatkin yleisempiä nuoruudessa. (Luoma, 2022.) On tärkeää, että mielenterveyden ongelmat otetaan aikaisessa vaiheessa puheeksi, jotta lapsi voi saada oikeanlaista apua ja tukea koulunkäyntiin. On hyvä muistaa, että yksittäiset oireet tai yksittäiset vaikeudet voivat kuulua lapsen normaaliin kehitykseen. (Mielenterveystalo, 2024.) Lisäksi muutokset lapsen elämässä, esimerkiksi Muutto ja vanhempien ero voivat näkyä lapsen käyttäytymisessä hetkellisesti, mutta voivat mennä ohi, kun lapsen ja perheen elämäntilanne tasaantuu.

Vanhemmat, tai joku muu lapsen lähipiiristä ovat yleensä ensimmäisiä, jotka huomaavat, että lapsi oireilee. (Mielenterveystalo, 2024.) Opettajana lapsen oireilu tai muuttunut käyttäytyminen voi olla suhteellisen helppo huomata, kun lasta näkee päivittäin. On parempi kiinnittää huomiota siihen, että puhuu huolesta eikä ongelmasta. (Eriksson & Arnkill 2012, 21.) Olen huolissani- ilmaisu on pehmeämpi ilmaisu, kuin se, että puhuttaisiin ongelmasta. Kun tuodaan ilmi se, että olemme huolissamme, välittyy tästä paremmin se, että haluamme myös auttaa. Puheeksiottotilanteessa tuo konkreettisesti ilmi asioita, joita olet havainnut: miten lapsi oireilee. Jos lapsi on ollut koulussa esimerkiksi levoton, voit kertoa konkreettisesti missä ja millaisissa tilanteissa levottomuutta esiintyy, ja miten lapsi on levoton. Tuo myös ilmi, kauanko lapsen oireilua on jatkunut. On tärkeää, että asiat otetaan puheeksi vanhempien kanssa, mutta vielä tärkeämpää on se, että myös lapsen ääntä kuunnellaan. Lapsi tietää itse parhaiten, miltä

häneestä tuntuu. Lasta on siis hyvä osallistaa häntä koskevaan keskusteluun. Lapselta voi kysyä suoraan ja avoimesti hänen mielialastaan. Ensisijaisen tärkeää on, että lapsi tulee ymmärretyksi tunteistaan, ja että lapselle osoitetaan myötätuntoa aikuisten taholta. (Luoma, 2022.)

Mielenterveyden häiriöissä on myös tarpeen ottaa vanhempien kanssa puheeksi se, että lapsi ohjataan kouluterveydenhuollon piiriin. Kouluterveydenhuollossa on mahdollista tavata terveydenhoitajaa, psykologia sekä lääkäriä. (Mielenterveystalo, 2024). Kouluterveydenhuolto ohjaa lapsen tarvittaessa eteenpäin jatkohoidon piiriin. Vaikka lapsen tilannetta ei välttämättä voida ratkaista, on tärkeää, että lapsen erilaisiin mielenterveyden ongelmiin puututaan ajoissa.

4 KEHITTÄMISTYÖN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS

4.1 Kehittämistyön eteneminen ja prosessi

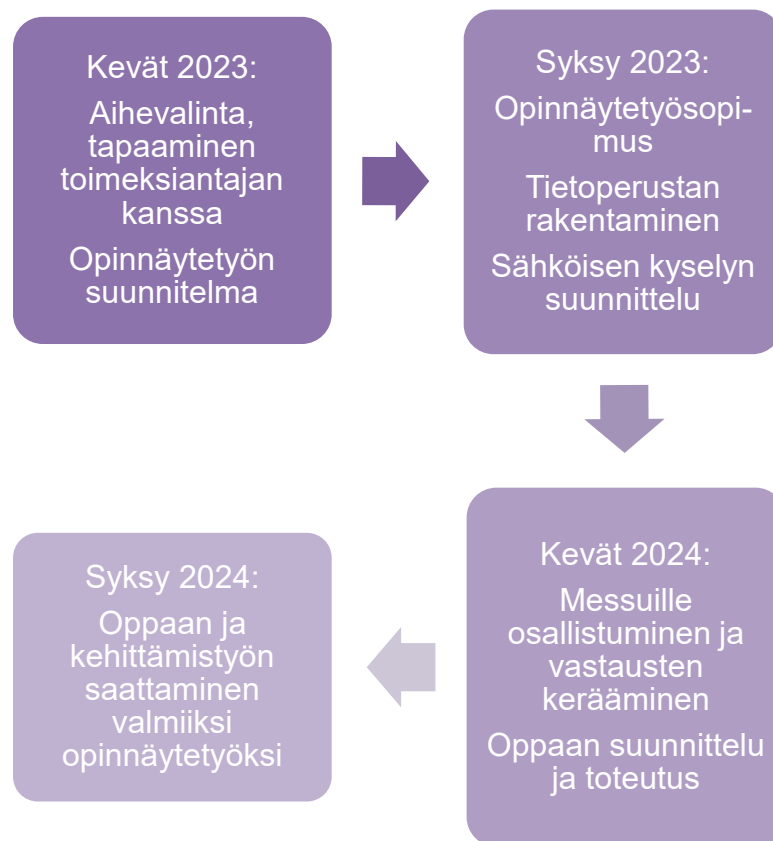
Kehittämistyön voidaan ajatella etenevän konstruktiivisen mallin mukaan. Tämän mallin vaiheet ovat kehittämistarpeiden tunnistaminen, ideointivaihe, suunnitteluvaihe, toteutusvaihe, tulos ja tuotos, arviointivaihe, päätösvaihe ja tulosvaihe. Käytännössä kehittämistoiminta ei kuitenkaan etene täysin mallin mukaisesti. Käytännön kehittämistoiminnassa vaiheet voivat usein olla samanaikaisia tai vaiheisiin voidaan palata uudelleen kehittämistyön prosessin aikana. (Salonen ym. 2017, 52.)

Koko kehittämistyön prosessiin oli varattu riittävästi aikaa, jolloin kehittämistyöstä toteutettiin mahdollisimman laadukas ja kattava. Keväällä 2023 opinnäytetyön aiheen saatuaamme olimme ensin yhteydessä toimeksiantajaan sähköpostin välityksellä. Sovimme tapaamisen helmikuun loppupuolelle, jossa keskustelimme opinnäytetyön aiheesta sekä toteuttamisesta. Kevään ja kesän 2023 aikana teimme opinnäytetyön suunnitelman, jossa jo rakensimme van-kan tietoperustan, ja syksyllä teimme opinnäytetyösopimuksen.

Syksyllä 2023 suunnittelimme haastattelurungon ryhmähaastatteluja varten, sekä teimme ilmoittautumislomakkeet näihin sähköisesti Webropol- ohjelmalla. Syksyllä pidimme tapaami-sen toimeksiantajamme kanssa, jossa keskustelimme ryhmähaastatteluiden pitämisestä sekä esittelimme haastattelukysymykset. Kyseiseen tapaamiseen osallistui yhteyshenkilömme Minna Lehtinen, sekä lhalan ja Kuloisten koulun rehtorit. Ryhmähaastattelut oli tarkoitus toteuttaa syksyn 2023 aikana, mutta opinnäytetyöhön tuli muutoksia syksyllä 2023 meistä riip-pumattomista syistä. Suunnitelmien muutoksien myötä päädyimme haastatteluiden sijaan sähköiseen kyselyyn, jonka pohjalta teimme oppaan puheeksiottamisesta. Syksyllä 2023 ide-oimme jo hieman itse opasta, sekä keräsimme lisää tietoperustaa. Kehittämistyössä voi ta-pahtua muutoksia nopeallakin aikataululla, joka vaatii kehittämistyöhön osallistujilta epävar-muuden sietämistä sekä joustavuutta päätöksenteossa. Lisäksi kehittämistyössä on tärkeää osata kuunnella muiden kehittämistyöhön osallistuvien mielipiteiden ja näkemysten kuuntele-mista sekä huomioonottamista. (Salonen ym. 2017, 53.)

Olimme rakentaneet haastattelurungon syksyllä ryhmähaastatteluja varten, ja hyödynsimme kyseistä haastattelurunkoa, kun suunnittelimme sähköistä kyselylomaketta. Osallistuimme Arki haltuun -messuille Raisiossa Kerttulan urheiluhallilla tiistaina 6.2.2024, johon osallistui noin 200 Raision perusopetuksen opettajaa. Opettajista 30 vastasi kyselyymme. Kevään 2024 aikana jatkoimme vielä tietoperustan rakentamista. Opinnäytetyömme tietoperusta koostuu

niistä aiheista, joita opas sisältää. Sähköisen kyselyn pohjalta pystyimme tekemään aihe-
ajauksen, mitä aiheita opas sisältää, sillä asioiden puheeksiotto itsessään on laaja termi, joten
selkeä aiheajaus on tarpeen ja hyödyllinen. Kevään ja syksyn 2024 aikana muodostimme
puheeksiotto- oppaan, ja koko opinnäytetyöprosessi oli saatettu päätökseen vuoden 2024 lop-
puun mennessä.

Kuva 6: Kehittämistyön eteneminen.

4.2 Tavoitteet ja kehittämistehtävät

Kehittämistyössä on aina olennaista se, miksi jotakin asiaa halutaan kehittää. (Toikko & Rantanen, 2015, 56.) Kehittämistyömme tavoitteena on koota opas puheeksiottoon, joka sisältää konkreettisia keinoja siihen, miten opettajat voivat ottaa puheeksi asioita lasten vanhempien

kanssa. Tarve kehittämistyöhön on tullut opettajien taholta. Oppaan tavoitteena on tarjota tukea sellaisiin aiheisiin, joita voi olla hankala ottaa puheeksi. Tavoitteena on, että oppaan avulla opettajat uskaltaisivat ottaa huolenaiheen puheeksi lasten vanhempien kanssa jo siinä vaiheessa, kun huoli on pieni.

Opinnäytetyömme aiheesta löytyi suhteellisen vähän aikaisempaa tutkimustietoa. Löysimme kuitenkin yhden opinnäytetyön, jossa tutkittiin Lapset puheeksi- menetelmää ja sen toimivuutta varhaiskasvatuksessa. Tämän kehittämistyön tarkoituksena oli tuoda esille Lapset puheeksi- menetelmä ja tuottaa tietoa kokemuksista menetelmän käyttöön liittyen. Tämä kehittäminen on myös toteutettu Raisiossa, mutta varhaiskasvatuksen puolella. (Cattell & Väättäinen, 2022.)

Aikaisemmin on myös tehty opinnäytetyö, jonka tuloksena on myös ollut puheeksiotto-opas. Opinnäytetyössä puheeksiotto-opas on tehty varhaiskasvatuksen työntekijöille. Oppaan tavoitteena on auttaa varhaiskasvatuksen työntekijöitä ottamaan huoli puheeksi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, eli heti kun huoli ilmenee. Lisäksi opas tarjoaa tukea varhaiskasvatuksen työntekijöille siinä tilanteessa, kun puheeksiotto, huolen esille tuominen vanhempien kanssa epäilyttää tai jännittää. Opinnäytetyössä toteutettiin myös alkukartoituskysely, jossa varhaiskasvatuksen työntekijät pystyivät itse vaikuttamaan oppaan sisältöön. (Arimaa, 2015, 9-10.)

Myös ylempänä jo mainittu Lapset puheeksi- menetelmä liittyy opinnäytetyömme aiheeseen. Menetelmän yhtenä tärkeimmistä tavoitteista on edistää koulun ja kodin välistä yhteistyötä. (Mieli Ry, 2019.) Vaikka opettajien ammattijärjestö ei tuekaan menetelmän käyttöä, hyödynsimme menetelmää hiukan opinnäytetyössämme.

4.3 Kehittämismenetelmät

Oppaalla vastataan opettajien tuen tarpeeseen puheeksiottamiseen vanhempien kanssa. Parhaassa tapauksessa kehittämistyössä on mukana isompi työryhmä, jossa on mukana ne ihmiset, joihin kehittämistyö liittyy. (Toikko & Rantanen, 2009, 58.) Kehittämistyössämme on mukana meidän lisäksi Varhan Läntisen Turun seudun perhekeskuksen palveluohjaaja Minna Lehtinen, sekä Raision kaupungin opetuksen kehittämispäällikkö. Lisäksi kehittämistyössä oli mukana n. 30 opettajaa, jotka vastasivat sähköiseen kyselyyn.

Kehittämistoiminnassa on suuressa osassa ideointi, johon voidaan palata kehittämistoiminnan jokaisessa vaiheessa. (Toikko & Rantanen, 2009, 59.) Oppaan suunnittelu ja muodostaminen vaatii paljon suunnittelua, ja on osa ideointivaihetta. Suunnitteluun liittyy olennaisesti se, että

mitä opas sisältää. Kehittämistyössä on hyvä ymmärtää se, että kaikkea ei voida toteuttaa, vaan rajauksia tulee tehdä. (Toikko & Rantanen, 2009, 59.) Koska tavoitteenamme oli, että oppaasta muodostuu mahdollisimman tiivis, tuli oppaaseen sisällyttää vain kaikista oleellisimmat asiat. Kysely on hyvä väline kehittämistyössä silloin, kun halutaan selvittää kehittämistyön tarpeita. (Salonen ym. 2017, 55.) Oppaan tuli myös konkreettisesti sisältää sellaiset asiat, jotka vastaavan kehittämistyön tehtäviin ja tavoitteisiin. Tämä tarkoittaa sitä, että tarvitsimme ajankohtaista tietoa siitä, millaisia haasteita tai ongelmia lapsilla ja perheillä nykypäivänä on, ja millaiset asiat ovat vaikea ottaa puheeksi. Ajankohtaista tietoa keräsimme sähköisen kyselyn avulla.

Kehittämistyön kannalta tärkein kehittämismenetelmä oli sähköinen kyselylomake. (Liite 1). Kysely on hyvä väline selvittämään kohderyhmän mielipiteitä, kun mahdollisia vastaajia on paljon. (Vilka 2007, 58.) Teimme kyselylomakkeen Webropol-ohjelmalla, sillä se on helppokäyttöinen, ja sähköinen lomake on myös kestävä kehityksen kannalta parempi vaihtoehto. Halusimme pitää kyselyn hyvin yksinkertaisena ja tiiviinä, jotta vastaaminen olisi mahdollisimman vaivatonta ja helppoa. Tiivis kysely myös houkuttelee vastaajia, sillä kovin pitkä kysely voi viedä vastaajien mielenkiinnon, ja vastaukset eivät välttämättä ole tässä tapauksessa niin laadukkaita. Lisäksi kohderyhmä vastasi kyselyyn messupisteellä, joten tämänkin puolesta kyselyn tuli olla tiivis, sillä messupisteitä oli paljon, ja messuaika oli rajallinen. Saimmekin vastaajilta palautetta siitä, että kysely oli tiivis ja nopea, jonka vuoksi siihen oli helppo vastata.

Sähköinen kyselylomakkeemme sisälsi viisi kysymystä. Kysymystyyppeinä käytimme sekä avoimia kysymyksiä, että monivalintakysymyksiä. Monivalintakysymyksissä vastaajilla oli mahdollisuus vastata moneen eri vaihtoehtoon. Monivalintakysymysten ja avointen kysymysten ero on se, että monivalintakysymyksissä vastausvaihtoehdot ovat annettu valmiiksi, kun taas avoimissa kysymyksissä vastaajilla on mahdollisuus kirjoittaa vastaus itse omaan mielipiteisiin ja ajatuksiin nojaten. (Vilka 2007, 67-68.) Webropolilla on mahdollista määrittää ovatko kysymykset pakollisia, eli pitääkö kysymyksiin vastata, että kyselyn pystyy lähettämään. Päädyimme, että emme aseta mitään kysymyksiä pakollisiksi. Sen lisäksi, että kerroimme messupisteellämme kyselystä ja mihin kyselyn vastauksia hyödynnetään, teimme myös kyselyn alkuun tiiviin saatekirjeen aiheesta. Saatekirjeessä kerroimme, mitä olemme ja mitä opiskelemme. Lisäksi mainitsimme lyhyesti, että opinnäytetyömme aiheena on tehdä puheeksiotto-opas peruskoulun opettajille. Avasimme saatekirjeessä myös, että haluamme kyselyn avulla kartoittaa, mitä oppaan tulisi sisältää, jotta opas palvelisi mahdollisimman hyvin kohdeyhteisön tarpeita. Kerroimme myös, että kyselyn vastaukset ovat täysin anonyymeja ja niitä käytetään vain oppaan tekemiseen.

Sähköisen kyselylomakkeen lisäksi kehittämismenetelmänä käytimme dialogista keskustelua. Dialogisen keskustelun tavoitteena ei ole etsiä keskustelun aiheelle totuutta tai päästä mihinkään lopputulokseen. Dialogisen keskustelun tavoitteena on keskustella aiheesta yhteisesti ja avoimesti. Dialogisen keskustelun pääpiirteinä on antaa kaikkien mielipiteille tilaa sekä ymmärtää toisten mielipiteitä. (Salonen ym. 2017, 61.) Tätä kehittämismenetelmää olemme käyttäneet kehittämistyön lähes jokaisessa vaiheessa. Kehittämisprosessin alkuvaiheessa kävimme dialogista keskustelua toimeksiantajamme Minna Lehtisen kanssa, kun keskustelimme opinnäytetyön aiheesta ensimmäistä kertaa. Dialogista keskustelua kävimme myös Teams-palaverissa yhdessä toimeksiantajan ja Ihalan sekä Kuloisten koulujen rehtoreiden kanssa, jossa keskustelimme haastattelurungosta. Osallistuessamme Arki Haltuun- messuille kyselyn suorittamiseksi kävimme myös messupisteellä vierailijoiden kanssa dialogista keskustelua oppaan aiheesta. Dialoginen keskustelu muodostui messupisteellä mm. Puheeksiottamisesta, millaisissa tilanteissa opettajat kokevat hankaluuksia ottaa asioita puheeksi sekä millainen sisällöltään Puheeksiotto- oppaan olisi hyvä olla, jotta se palvelisi mahdollisimman hyvin kohderyhmän tarpeita. Dialogista keskustelua käymme myös opinnäytetyön prosessin aikana ohjaavan opettajamme kanssa, sekä tietysti toistemme kanssa.

4.4 Sähköisen kyselylomakkeen vastaukset

Sähköisen kyselylomakkeen avulla saimme yhteensä 30 vastausta kyselyymme. Kyselyn ensimmäinen kysymys oli avoin kysymys, jossa halusimme kysyä opettajilta millaisia haasteita he ovat kokeneet puheeksiottotilanteissa. Päädyimme pitämään ensimmäisen kysymyksen avoimena, jolloin vastaajat voivat vastata itse kokemistaan haasteista. Jos kysymys olisi ollut monivalintakysymys, se olisi ehkä voinut johdatella vastaajia johonkin suuntaan. Tähän saimme yhteensä 17 vastausta. Tämän kysymyksen vastauksissa esille nousi se, että maahanmuuttajataustaisten vanhempien ja lasten kanssa koetaan vaikeuksia siinä, että yhteistä kieltä ei ole.

Puheeksiottaminen koettiin myös hankalaksi siinä tilanteessa, kun on kyse perheen tai vanhempien henkilökohtaisista asioista. Vastausten perusteella koettiin, että hyvin henkilökohtaisia asioita on vaikea ottaa puheeksi ja se tuntuu hankalalta. Vanhemmat eivät välttämättä ota opettajien huolta tosissaan tai eivät halua puhua liian henkilökohtaisista asioista. Jotkut vanhemmat voivat kokea opettajien huolen puheeksiottamisen myös loukkaavana. Esille nousi myös se, että joskus puheeksiottotilanteissa voi olla vaikeaa ennakoita miten vanhemmat tulevat suhtautumaan tilanteeseen. Lisäksi osa vastaajista koki, että kokee hankalaksi lähestyä vanhempia ja valita sanojaan puheeksiottotilanteessa, jos ei tiedä kaikkea perheen taustoista.

Vastausten perusteella koettiin myös hankalaksi lastensuojeluilmoituksen tekemiseen liittyvät asiat. Tukea selkeästi tarvittaisiin siinä, miten vanhemmille voi kertoa mahdollisimman sensitiivisesti lastensuojeluilmoituksen tekemisestä niin, ettei kuitenkaan loukkaa vanhemmuutta. Itse lastensuojeluilmoituksen tekeminen koettiin myös haastavaksi. Lastensuojeluilmoitukseen liittyen myös mietitytti se, että rikkooko se opettajan ja oppilaan välistä luottamussuhdetta, jos oppilas saa selville, että opettaja on lastensuojeluilmoituksen tehnyt. Puheeksiottoa vaikeuttaa myös se, että on haastavaa löytää aikaa ja sopiva tilanne tähän. Lisäksi koettiin, että vanhempien kanssa ei koulumaailmassa tule yhtä luonnollisia kohtaamistilanteita kuten esimerkiksi päiväkodissa. Päiväkodissa vanhempia tavataan päivittäin lasten tuonti- ja haku-tilanteissa, mutta koulussa näitä kohtaamisia ei synny.

Kyselylomakkeen toinen kysymys oli monivalintakysymys, jossa halusimme selvittää, mitkä aiheet ovat erityisen haastavia ottaa puheeksi. Tässä kysymyksessä pystyi valitsemaan monta eri vaihtoehtoa halutessaan. Tähän kysymykseen vastasi yhteensä 29 opettajaa, ja vastauksia oli yhteensä 95. Lähes 76% vastaajista koki, että lasten tai vanhempien päihteidenkäyttö on hankala ottaa puheeksi. 58,6% oli sitä mieltä, että kokee hankaluuksia ottaa puheeksi perheen taloudellisen tilanteen. Paljon vastauksia keräsi myös huoli lapsen henkisestä hyvinvoinnista tai lapsen mielenterveysongelmista (55,2%). Jo ensimmäisessä kysymyksessä ilmi tullut lastensuojeluilmoituksen tekeminen koettiin tässäkin hankalaksi aiheeksi (48,3%). Puheeksiottamisen lapsen nepsyipiirteisiin liittyen koki hankalaksi 34,5%. Näissä viidessä vaihtoehdossa vastausprosentti oli huomattavasti suurin. Osa vastaajista koki hankalaksi myös seuraavien asioiden puheeksioton: kielimuuri/kulttuuriset erot (24,1%), lapsen kehitys ja oppiminen (17,2%), lapsen koulumenestyksen heikkeneminen (10,3%) sekä koulukiusaaminen (3,4%).

Kyselyn kolmas kysymys oli avoin kysymys, ja sen tarkoitus oli tarjota vastaajille mahdollisuus kirjoittaa jokin muu vastaus, jos edellisestä kysymyksestä ei löytynyt sopivaa vastausvaihtoehtoa. Tähän kysymykseen vastasi kaksi. Vastauksen liittyivät perheväkivaltaan, eli osa vastaajista kokee hankalaksi ottaa puheeksi perheväkivallan.

Neljäs kysymys oli monivalintakysymys, ja tässäkin pystyi valitsemaan monta eri vaihtoehtoa. Kysymyksen avulla halusimme selvittää, mitä aiheita ja teemoja kohdeyleisö toivoo oppaan sisältävän. Kysymykseen vastasi 29 ja vastauksia oli yhteensä 102. Opettajista 76% toivoisi oppaan sisältävän tietoa puheeksiotosta aikuisten/vanhempien kanssa. 72% toivoisi että opas sisältäisi käytännön neuvoja puheeksiottoon. 66% opettajista kokisi tarpeelliseksi että opas sisältäisi tukea puheeksiottotilanteisiin mielenterveysongelmiin, sekä myös päihdeongelmiin liittyen. Lisäksi 52% opettajista haluaisi oppaan sisältävän puheeksiottamisen työmenetelmiä, ja 21% toivoisi oppaan sisältävän tukea puheeksiottamiseen lasten kanssa.

Kyselyn viides ja viimeinen kysymys oli avoin kysymys. Tässä avoimessa kysymyksessä oli mahdollisuus kirjoittaa itse vastaus, jos edellisessä kysymyksessä ei ollut sopivaa vastausvaihtoehtoa. Tähän kysymykseen tuli kaksi vastausta. Vastauksissa tuli ilmi, että koettaisiin hyödylliseksi, jos jokaisella koululla olisi oma malli, miten puheeksiottotilanteissa tulisi toimia. Lisäksi kyseinen malli voisi sisältää myös, miten puheeksiottotilanteen jälkeen asiassa edetään ja miten sitä seurataan. Hyödylliseksi koettaisiin myös tieto siitä, kenen vastuulla puheeksiottoon liittyvät asiat ovat. Vastauksista tuli myös ilmi, että opettajat kaipaisivat tukea murrosikäisten lasten kanssa siihen, miten lasten nukkumista ja syömistä voitaisiin edistää tai parantaa.

4.5 Puheeksiotto- opas

Kehittämistyössä syntyy konkreettinen tuotos, kuten esimerkiksi opas tai malli. Kehittämistyön prosessissa on tärkeää muistaa, että opinnäytetyö on raportti, jonka pohjalta syntyy tuotos, kuten esimerkiksi opas. (Salonen 2013, 26.) Kehittämistyönä toteutimme puheeksiotto-oppaan. Tavoitteenamme oli, että opas on tiivis, ja siihen on koottu konkreettisia keinoja puheeksiottotilanteiden tueksi. Kartoitimme sähköisen kyselylomakkeen avulla, mitä puheeksiottooppaan tulisi sisältää. Edellisessä kappaleessa on avattu kyselyn vastaukset.

Oppaassa on sisällysluettelon jälkeen alkusanat, jossa käydään läpi lyhyesti oppaan sisältö ja sen käyttötarkoitus. Seuraavalla sivulla avataan sitä, mitä puheeksiottamisella tarkoitetaan. Koska opettajien toiveena oli käytännön neuvot puheeksiottotilanteeseen, oppaassa annetaan konkreettisia neuvoja puheeksiottoon. Oppaassa esitellään kaksi puheeksiottamisen työmenetelmää: huolen vyöhykkeistö sekä tukeen liitetty huolen puheeksiottaminen. Lisäksi oppaassa on puheeksiottoa liittyen eri aiheisiin: huoli lapsen ja vanhemman päihteidenkäytöstä, huoli lapsen psyykkisestä voinnista ja huoli perheen taloudellisesta tilanteesta. Viimeisenä oppaassa käsitellään lastensuojeluilmoituksen puheeksiottoa.

Opettajat voivat hyödyntää opasta työvälteenä joka päivä, tai niissä tilanteissa, joissa opettajat kokevat oppaan käytön hyödylliseksi. Oppaan on tarkoitus olla ohjevihko, jonka tuotamme sähköisessä muodossa. Halutessaan oppaan voi tulostaa.

4.6 Aineiston ja materiaalien analyysitavat

Aineistona opinnäytetyössämme oli sähköisen kyselylomakkeen vastaukset. Saadut tulokset voivat helposti jäädä vain pelkiksi numeroiksi. Jotta tulokset eivät ole pelkkiä numeroita, tulee osata avata tuloksien merkitys tutkimusongelman kannalta. (Tietoarkisto, 2024.) Saatuaamme

sähköisen kyselylomakkeen vastaukset, meidän tuli analysoida tuloksista, mitkä asiat ovat oleellisia sisällyttää oppaaseen. Analysoimme vastauksia yhdessä, ja tulosten perusteella teimme johtopäätöksiä ja aiherajauksen, mitä sisällytämme oppaaseen. Luonnollisesti oppaaseen sisällytettiin analyysin jälkeen ne aiheet, jotka saivat eniten vastauksia. Lisäksi analyysissä oli apuna keskustelut, jotka kävimme opettajien kanssa messupisteellä.

Koska opinnäytetyön aiherajaus sekä teoriaosuus muodostui sähköisen kyselylomakkeen vastausten perusteella, teoriaosuuden kerääminen oli suhteellisen helppoa. Teorialähteitä tutkiessamme analysoimme lähteen sopivuuden opinnäytetyömme aiheeseen, sekä analysoimme lähteiden luotettavuuden. Teoriatietona on käytetty sähköistä aineistoa sekä kirjallista aineistoa.

5 YHTEENVETO JA ARVIOINTI

5.1 Kehittämistyön tuotoksen arviointi (opas)

Kehittämistyömme tuotoksena oli puheeksiotto-opas. Tavoitteenamme oli tehdä oppaasta tiivis sekä helppolukuinen. Halusimme myös, että opas toimisi opettajien työssä kuin työvälineenä, ohjevihkona, jota voi käyttää, kun tarve vaatii. Lisäksi koimme tärkeäksi sen, että opas on visuaalisesti kaunis, joka houkuttelee lukemaan. Halusimme panostaa oppaan ulkonäköön, jotta sitä olisi mukava selata ja lukea. Tärkeimmäksi koimme sen, että opas vastaisi sisällöltään kohderyhmän toiveita. Pystyimme hyvin toteuttamaan opettajien toiveet oppaan sisällöstä. Sähköinen kyselylomake osoittautui hyväksi vaihtoehdoksi oppaan sisällön kartoittamiseen. Kaikkia aiheita, joita kyselylomake sisälsi, ei päätynyt oppaaseen asti. Aiheet, jotka oppaaseen eivät päätyneet, eivät saaneet niin montaa vastausta. Teimme tässä tarpeellisen aiherajauksen, sillä oppaasta olisi tullut liian pitkä, jos kaikki kyselylomakkeen aiheet olisivat päätyneet oppaaseen. Liian pitkä ja liikaa tekstiä sisältävä opas ei enää palvelisi käyttötarkoitustaan, tai houkuttaisi lukemaan. Myös oppaassa oleva sisällysluettelo helpottaa lukijaa. Lukijan on helppo katsoa aihe, josta tarvitsee tietoa ja siirtyä suoraan sille sivulle selaamatta koko opasta läpi.

Osallistuminen Arki Haltuun- messuille helpotti myös oppaan rakentamista. Messupisteellä käydyt keskustelut opettajien kanssa avarsivat meille kuvaa siitä, millainen oppaan tulisi olla. Lisäksi oli hyödyllistä tavata itse kohderyhmää, jolle opas tuotetaan. Käytimme oppaan suunnitteluun aikaa, ja hahmottelimme opasta Word- tiedostoon ennen sen varsinaista tekemistä Canvaan. Päädyimme tekemään oppaan Canvalla, koska oppaasta on mahdollisuus tehdä visuaalisesti kaunis sovelluksen avulla. Toimeksiantajan mielestä opas on ulkoasultaan hyvä, ja sen sisältö on mielenkiintoinen.

5.2 Kehittämisprosessin arviointi

Kehittämisprosessimme on ollut kokonaisuudessaan onnistunut. Kehittämistyöhön tuli muutoksia syksyllä 2023. Pystyimme hyvin mukautumaan näihin muutoksiin, vaikka prosessi piteni alkuperäisestä tavoitteestamme. Alkuperäisen suunnitelman mukaan kehittämistyön oli tarkoitus olla valmis keväällä 2024. Koemme, että muutoksien myötä ei olisi ollut mahdollista saattaa kehittämistyötä loppuun kevään 2024 aikana. Vaikka sopeuduimme muutoksiin hyvin, tarvitsimme aikaa uudelleen ideointiin. Alkuperäisen suunnitelman mukaan tarkoituksena oli

tehdä pelkästään kartoitus opettajien tuen tarpeesta puheeksiottoon. Vaikka emme saavuttaneet alkuperäistä tavoitettamme, olemme tyytyväisiä siihen, että prosessi on saatettu loppuun vuoden 2024 loppuun mennessä.

Kehittämistyön tavoitteena oli tehdä opas, ja saavutimme tämän tavoitteen. Tavoitteena oli myös se, että opas olisi hyödyllinen työväline kohderyhmälle. Tästä meillä ei vielä tässä vaiheessa ole tietoa saavutimme ko tuotoksella tämän tavoitteen. Oppaan hyödyllisyys selviää varmasti vasta ajan kanssa, kun sitä käytetään. Oppaan käyttöön vaikuttaa myös se, kuinka paljon tai kuinka usein kohderyhmälle tulee työssään vastaan puheeksiottotilanteita, joihin valmistautuessa he opasta käyttävät. Oppaan hyödyllisyys, ja kuinka paljon sitä käytetään, selviää siis vasta ajan kuluessa. Opinnäytetyön rakenne muodostui selkeäksi, ja esimerkiksi itse oppaalle on tehty selkeästi oma lukunsa. Luku kolme on nimetty selkeästi siten, että lukija tietää, että luvussa olevat asiat löytyvät tiivistettynä oppaasta.

Yhteistyö toimeksiantajan kanssa on ollut hyvää. Kehittämisprosessin alussa tapasimme toimeksiantajamme, ja saimme paljon hyödyllistä tietoa kehittämisprosessiin liittyen. Toimeksiantajamme toi myös ilmi, että häneen saa olla yhteydessä, jos meillä on kysyttävää tai tarvitsemme lisätietoa johonkin asiaan liittyen. Tapasimme myös Zoomin välityksellä koulun rehtoreita, ja olimme heihin yhteydessä sähköpostilla, kun välitimme Webropol- kyselylomakkeita heille. Kehittämisprosessin aikana olemme olleet yhteydessä myös ohjaavaan opettajaamme, jolta olemme saaneet palautetta opinnäytetyöhön liittyen.

Koska opinnäytetyö toteutettiin kahdestaan, on keskinäinen vuorovaikutus, yhteistyö ja viestintä ensisijaisen tärkeää. Meillä molemmilla oli aiheeseen liittyen mielenkiintoa, joka lisäsi motivaatiota kehittämistyön aikana. Olemme alusta asti pystyneet toimimaan hienosti tiiminä toisiamme tukien, jossa kommunikaatio on ollut avointa. Molemmilla on ollut myös tilaa esittää omia ideoitaan, ja toisen mielipiteitä on kuunneltu. Olemme myös olleet alusta asti samalla linjalla siitä, millaisen haluamme opinnäytetyöstä sekä itse oppaasta tehdä. Koko prosessin aikana olemme tehneet paljon asioita yhdessä, kuten myös itsenäisestikin. Olemme tehneet opinnäytetyötä yhdessä tapaamisten merkeissä, sekä toteuttanut oppaan ideointia yhdessä. Lisäksi olemme viestineet opinnäytetyöhön liittyvistä asioista säännöllisesti. Molemmat ovat antaneet panoksensa opinnäytetyöhön ja työnjako on ollut sujuvaa.

Opinnäytetyömme on toteutettu noudattamalla hyvän tieteellisen käytännön periaatteita. Näitä periaatteita noudattamalla kehittämistyömme säilyttää luotettavuuden ja eettisyyden. TENK:n periaatteiden mukaan tutkimustyössä tulee noudattaa huolellisuutta koko tutkimuksen ajan. (TENK 2012, 6.) Huolellisuutta olemme noudattaneet huolellisella perehtymisellä kehittämistyön aiheeseen, sekä tekemällä aiherajauksen. Lähteiden hankinnassa olemme käyttäneet lähdekriittisyyttä, eli arviomme jokaisen lähteen luotettavuuden.

5.3 Tuotoksen juurruttaminen ja levittäminen

Opinnäytetyön tuotoksena on puheeksiotto- opas, jota opettajat voivat hyödyntää jokapäiväisessä työssään, tai niissä tilanteissa, jossa kokee oppaan tarpeelliseksi. Mahdollisesti opas myös juurtuu osaksi heidän työskentelymenetelmiään. Vaikka opas on toteutettu opettajille, voi opasta käyttää myös muut ammattilaiset, jotka toteuttavat työssään puheeksiottoa ja kohtaavat perheitä. Opas sisältää käytännön neuvoja puheeksiottoon, jota voivat työssään varmasti hyödyntää myös monet muut ammattilaiset. Oppaan sisältö on myös sovellettavissa, ja neuvoja ja vinkkejä voi hyödyntää monissa muissakin tilanteissa. Opasta voi myös hyödyntää siinä tilanteessa, jos on ajatuksena tehdä opas muista aiheista, kuin mitä tämä opas sisältää. Koemme että opettajille suunnattu opas on hyödyllinen, ja voisi ehkä löytää tiensä myös muiden koulujen opettajille.

LÄHTEET

- Aalto-Setälä, T & Huikko, E. 2021. Alakouluikäisen lasten mielenterveysongelmien tutkiminen perustalla. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. Viitattu 31.10.2024. <https://www.duodecimlehti.fi/duo16058>
- Aineiston dokumentointi ja raportointi, 2024. Tietoarkisto. Viitattu 12.11.2024. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvanti/raportointi/raportointi/>
- Alkoholilaki 28.12.2017/1102. Viitattu 27.10.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20171102#L13P83>
- Arimaa, O. 2015. Huoli puheeksi varhaisemmassa vaiheessa. AMK-opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 12.5.2023 & 5.12.2023. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/90881/Arimaa_Outi1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Cantell, H. 2011. Vaikeat vanhemmat, kurjat kollegat? Jyväskylä: PS-kustannus. Viitattu 15.5.2023.
- Cattell, M. & Väättäinen, M. 2022. Lapset puheeksi -menetelmä osana Rasion varhaiskasvatuksen ehkäisevää lastensuojelutyötä. AMK-opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 15.5.2023. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/748976/Cattell_Vaatainen.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Eriksson, E. & Arnkil, T. 2012. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Tampere: Juvenes Print. Viitattu 26.4.2024 & 31.10.2024. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence.
- Eriksson, E. 2020. Kunnioittava ja toivoa herättävä kohtaaminen. Ennakointidialogin vetäjien käsikirja. Joensuu: PunaMusta Oy. Viitattu 26.4.2024.
- Hyytiä, P. 2015. Päihteiden vaikutus kasvavan lapsen ja nuoren aivoihin. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. Viitattu 27.10.2024. <https://www.duodecimlehti.fi/duo12255>
- Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö Itla, 2024. Yhteisövaikuttavuus. Viitattu 13.11.2024. <https://itla.fi/toiminta/yhteisövaikuttavuus/>
- Itäpuisto, M. & Taitto, A. 2010. Lapsi ja vanhempien alkoholinkäyttö- Opas varhaiskasvatuksen työntekijöille. Helsinki: Multiprint Oy. Viitattu 28.10.2024. https://lasinenlapsuus.fi/wp-content/uploads/sites/5/2023/04/lapsi_ja_vanhempien_alkoholinkaytto_-_opas_varhaiskasvatuksen_tyontekijoille.pdf
- Kaikkonen, R., Mäki, P., Hakulinen-Viitanen, T., Markkula, J., Wikström, K., Virtanen S. & Laatikainen, T. 2012. Lasten ja lapsiperheiden terveys- ja hyvinvointierot. Terveystieteen ja hyvinvoinnin laitos, raportti 16/22.
- Kalske, K. & Siutla-Luotonen, P. 2011. Opas opettajille alkoholiongelmaisen perheen kohtaamiseksi – terveysnetti. AMK-opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 12.5.2023 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/25586/Kalske_Kaisa_Siutla-Luotonen_Petra.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Koivusilta, M. & Kuivanen, L. 2012. Vanhempien alkoholinkäyttö lasten silmin- Dia-esitys leikki-ikäisten lasten vanhemmille. AMK-opinnäytetyö. Hämeen ammattikorkeakoulu. Viitattu 28.10.2024. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/41882/koivusilta_kuivanen.pdf?sequence=1
- Koskimies, M.; Pyhäjoki, J. & Arnkil, T. 2012. Hyvien käytäntöjen dialogit – Opas dialogisen kehittämisen ja kulttuurisen muutoksen tueksi. Tampere: Juvenes Print. Viitattu 3.10.2024. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90856/URN_ISBN_978-952-245-638-0.pdf?sequence=1
- Kuikka, M. 2005. Lapselle tukea ajoissa- Opettajat ja lastentarhanopettajat ovat avainasemassa lasten hyvinvoinnin ja turvallisen elämän takaajina. Teoksessa Varpu. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Varpu-tukea-lapselle-ajossa.pdf>

- Lahtinen, S. 2023. Raha-asiat puheeksi- talousneuvonnan opas työllisyyspalveluille. AMK-opinnäytetyö. Laurea- ammattikorkeakoulu. Viitattu 29.10.2024. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/812270/Lahtinen_Sari.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Laitinen, M.; Kemppainen, T.; Lakkala, S.; Kauppi, R.; Veikanmaa, S.; Välimaa, M. & Turunen, T. 2018. Sosiaalityön interprofessionaalinen asiantuntijuus – tapausesimerkinä koulun sosiaalityö. Unipress. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja Nro 2018. Viitattu 15.5.2023.
- Lakkala, S.; Turunen, T.; Laitinen, M. & Kauppi, A. 2019. Koulun mahdollisuudet lapsen oppimisen ja hyvinvoinnin vahvistajana – opettajat ja koulukuraattorit hyvinvointityön tarpeen tunnistajina ja koordinoijina. Kasvatus : Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja, 50(1), 47-59. <https://ktl.jyu.fi/fi/julkaisut/kasvatus/arkisto>
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Viitattu 28.3.2024 & 27.10.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L5P25>
- Luoma, I. 2022. Lasten ja nuorten masennus ja mielialahäiriöt. Lääkärikirja Duodecim. Viitattu 7.11.2024. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00383#s4>
- Lämsä, A. 2013. Verkosto vahvaksi – Toimiva vuorovaikutus perheiden kanssa. Jyväskylä: PS-kustannus. Viitattu 9.4.2024.
- Norvapalo, P. 2014. Kasvatuskumppanuus. Valteri- blogi. Viitattu 3.10.2024. <https://www.valteri.fi/kasvatuskumppanuus/>
- Mielenterveyden keskusliitto, 2024. Mistä apua talous- ja velkaongelmiin? Viitattu 1.11.2024. <https://www.mtkl.fi/mika-askarruttaa/mista-apua-talous-ja-velkaongelmiin/>
- Mielenterveystalo, 2024. Mistä tukea lapsen mielenterveyden ongelmiin? Viitattu 6.10.2024. <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/mista-tukea-lapsen-mielenterveyden-ongelmiin>
- Mieli Ry. Lapset puheeksi- lokikirjat. Viitattu 15.5.2023. <https://mieli.fi/materiaalit-ja-koulutukset/materiaalit/lapset-puheeksi-lokikirjat/>
- Opetushallitus, 2023. Perusopetus. Viitattu 13.5.2023. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetus>
- Opetushallitus, 2024. Uhkasta tulee ilmoittaa- opetustoimen henkilöstön ilmoitusvelvollisuudet ja oikeudet. Viitattu 28.3.2024. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/uhkasta-tulee-ilmoittaa-opetustoimen-henkiloston-ilmoitusvelvollisuudet-ja>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2023. Perusopetus. Viitattu 12.5.2023. <https://okm.fi/perusopetus>
- Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 30.12.2013/1287. Viitattu 1.12.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287>
- Pajulo, M.; Salo, S. & Pyykkönen, N. 2015. Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. Viitattu 2.10.2024. <https://www.duodecimlehti.fi/duo12278>
- Puolimatka, S. 2021. Miten vanhemman alkoholin väärinkäyttö näkyy lapsessa- Opas varhaiskasvatuksen henkilökunnalle, miten toimia, kun lapsesta herää huoli. AMK- opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu. Viitattu 29.2024. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/500899/Puolimatka_Sanna.pdf?sequence=2
- Päihdelinkki, 2024. Alaikäisen hoitoonohjaus. Viitattu 28.10.2024. <https://paihdelinkki.fi/verkkokurssit-ja-oppaat/laheisille/kun-lapsi-kayttaa-huumeita-opas-vanhemmille-ja-laheisille/alaikaisen-hoitoonohjaus/>
- Päihdelinkki, 2024. Mistä apua? Viitattu 29.10.2024. <https://paihdelinkki.fi/mista-apua/>
- Salonen, K.; Eloranta, S.; Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulussa. Viitattu 26.3.2024. <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166494.pdf>

Salonen, K. 2017. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön- Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Viitattu 15.10.2024. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/821112/isbn9789522163738.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Viitattu 1.12.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Takuusäätiö, 2024. Miten ottaa raha-asiat puheeksi asiakastyössä? Viitattu 29.10.2024. <https://www.takuusaatio.fi/ammattilaisille/miten-ottaa-raha-asiat-puheeksi-asiakastyossa/>

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2024b, Dialoginen huolen puheeksi ottaminen. Viitattu 25.4.2024. <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/dialogiset-toimintavat/dialoginen-huolen-puheeksi-ottaminen>

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2024c, Dialogisuus ammattilaisen ja perheen välillä. Viitattu 25.4.2024. <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/dialogiset-toimintavat/dialogisuus-ammattilaisen-ja-perheen-valilla>

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, 2023. Lasten ja nuorten päihteiden käyttö. Viitattu 28.10.2024. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/paihde-tyo-sijaishuollossa/lasten-ja-nuorten-paihteiden-kaytto>

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, 2024d, Lastensuojeluilmoitus. Viitattu 15.10.2024. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireille-tulo/lastensuojeluilmoitus>

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2024a, Puheeksiotto ja mini-interventio. Viitattu 22.4.2024. <https://thl.fi/aiheet/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihde-tyo-puheeksiotto-ja-mini-interventio>

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen yliopisto. Viitattu 15.10.2023 & 26.3.2024. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100802/Toikko_Rantanen_Tutkimuksellinen_kehittamistoiminta.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tupakkalaki 29.6.2006/549. Viitattu 27.10.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20160549#L7P53>

Varsinais-Suomen hyvinvointialue, 2024a. Asiakasohjaus Soihdu Raisio-Rusko-Naantali. Viitattu 28.3.2024. <https://www.varha.fi/fi/asiointikanavat/asiakasohjaus-soihdu-raisio-rusko-naantali>

Varsinais-Suomen hyvinvointialue, 2024b. Lastensuojeluilmoitus. Viitattu 28.3.2024. <https://www.varha.fi/fi/tietoa-varhasta/asiakkaana-hyvinvointialueella/sahkoinen-asiointi/lastensuojeluilmoitus>

Vesterinen, J & Magnusson, M. 2024. Talousvaikeudet heikentävät mielenterveyttä lapsiperheissä. MIELI Ry:n YLVA- Ylivelkaantuneiden mielenterveyden ja vanhemmuuden tukeminen- hanke (2022-2024). Viitattu 29.10.2024. https://mieli.fi/wp-content/uploads/2024/08/Politiikkasuositus_Talousvaikeuksissa-olevien-perheiden-tukea-parannettava_MIELI-ry_2024.pdf

Viinikka, A. 2014. Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Tampere: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Viitattu 27.3.2024. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98723/Tutki-ja-mittaa_2007.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Liite 1. Kysely opettajille puheeksioton tuen tarpeesta

Kysely puheeksioton tuen tarpeesta

Hei!

Olemme viimeisen vuoden sosionomiopiskelijat Turun AMK:ssa, ja teemme tällä hetkellä opinnäytetyötä. Opinnäytetyömme aiheena on tuottaa Puheeksiotto-opas peruskoulun opettajille. Oppaan on tarkoitus olla tiivis ohjevihko, jota opettajat voivat käyttää tukena puheeksiottotilanteissa.

Tämän kyselyn avulla haluamme kartoittaa, mitä toivoisitte oppaan sisältävän, jotta se palvelisi mahdollisimman hyvin kohdeyleisöä. Kysely on anonymi, eikä mitään henkilötietoja kerätä. Vastauksia käytetään vain oppaan tekemiseen. Vastauksenne ovat meille tärkeitä, sillä rakennamme oppaan niiden pohjalta.

Kiitämme vastauksistanne!

Tinja Väinämö & Iida Äijälä

1. Millaisia haasteita olet kokenut puheeksiottotilanteissa?

2. Mitkä aiheet ovat erityisen haastavia ottaa puheeksi?

- Lastensuojeluilmoituksen tekeminen
- Koulumenestyksen heikkeneminen
- Koulukiusaaminen
- Lapsen nepsypiirteet
- Lasten tai vanhempien päihteidenkäyttö
- Huoli lapsen henkisestä hyvinvoinnista/ mielenterveysongelmista
- Huoli perheen taloudellisesta tilanteesta
- Lapsen kehitys ja oppiminen
- Kielimuuri/ kulttuuriset erot

3. Jos edellisessä kysymyksessä ei ollut sopivaa vastausvaihtoehtoa, voit kirjoittaa sen tähän:

4. Millaisia asioita/ teemoja toivoisit oppaan sisältävän?

- Puheeksiottamisen työmenetelmiä
- Käytännön neuvoja puheeksiottoon
- Puheeksiotto lasten kanssa
- Puheeksiotto aikuisten/ vanhempien kanssa
- Puheeksiotto päihdeongelmiin liittyen
- Puheeksiotto mielenterveysongelmiin liittyen

5. Jos edellisessä kysymyksessä ei ollut sopivaa vastausvaihtoehtoa, voit kirjoittaa sen tähän:

Liite 2. Puheeksiotto-opas

Sisällysluettelo

Aluksi	3
Mitä huolen puheeksiottamisella tarkoitetaan?	4
Käytännön neuvoja puheeksiottoon	5
Yhteisövaikuttavuus	6
Työmenetelmänä Huolen vyöhykkeistö	7
Työmenetelmänä Tukeen liitetty huolen puheeksiottaminen	8
Huoli lapsen/vanhemman päihteiden käytöstä	10
Huoli lapsen voinnista/mielenterveyden häiriöstä	11
Huoli perheen taloudellisesta tilanteesta	12
Lastensuojeluilmoitus	13
Lähteet	14

Aluksi

Tämä puheeksiotto-opas on tarkoitettu ohjevihoksi opettajien työhön, kun huoli herää lapsen tai perheen tilanteesta. Oppaan on tarkoitus tarjota käytännöllisiä vinkkejä erilaisiin kohtaamisiin ja puheeksiottotilanteisiin. Oppaan tarkoituksena on, että opettajat voivat poimia tarvittavat keinot ja vinkit työnsä tueksi heidän kohdatessa oppilaita ja heidän vanhempiaan.

Oppaassa on käytännön neuvoja puheeksiottotilanteisiin sekä kaksi puheeksiottamisen työmenetelmää. Lisäksi oppaassa käsitellään huolen puheeksiottoa liittyen päihdeongelmiin, mielenterveysongelmiin, taloudellisiin ongelmiin sekä lastensuojeluilmoituksen tekemiseen liittyen.

Opas on rakennettu opettajien toiveiden pohjalta. Opas on toteutettu Turun ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoiden opinnäytetyönä yhteistyössä Varsinaissuomen hyvinvointialueen ja Raision kaupungin sivistystoimen opetuspalveluiden kanssa.

varha
Varsinais-Suomen
hyvinvointialue

TURKU AMK

raisio

Mitä huolen puheeksiottamisella tarkoitetaan?

Puheeksiottamisella tarkoitetaan ammattilaisen tekemää keskustelunaloitetta, kun ammattilaisella on herännyt huoli lapseen liittyen.

Puheeksiottaminen on dialogista, kunnioittavaa ja avointa, jonka tavoitteena on toisten kuunteleminen sekä toisten näkökulmien ymmärtäminen.

Puheeksiottamisessa on tärkeää muistaa ihmisen aito kohtaaminen, mikä tarkoittaa sitä, että olet ammattilaisena aidosti kiinnostunut esim. siitä, mitä lapselle tai vanhemmalle oikeasti kuuluu.

Kokemus siitä, että tulee aidosti nähdyksi ja kuulluksi, edistää hyvän keskusteluyhteyden syntymistä.

Myös varhainen puuttuminen on kytköksissä puheeksiottoon:

varhaisella puuttumisella pyritään puuttumaan ongelmiin varhaisessa vaiheessa.

Käytännön neuvoja puheeksiottoon

Kirjoita huolta herättävät asiat ylös ja käytä sitä pohjana keskustelulle.

Käytä menetelminä huolen vyöhykkeistöä ja tukeen liitettyä puheeksiottoa keskustelun tukena. Etenkin haastavissa asioissa visualisointi voi olla hyödyksi.

Menetelmätyöskentely on koettu toimivaksi lasten ja nuorten kanssa mm. lastensuojelussa. Voit käyttää tukenasi esimerkiksi tunnekortteja, joiden avulla voi luoda turvallisen pohjan keskustelulle. Parhaimmassa tapauksessa menetelmätyöskentelyn avulla voit auttaa lasta sanoittamaan tunteitaan.

Keskustele huolenaiheesta kollegoidesi kanssa. Näin saat tukea ja näkökulmaa työtiimiltäsi.

Muista empaattisuus ja sensitiivisyys. Keskity myös kuuntelemiseen.

Vältä keskustelussa syyttävää sävyä. Aloita keskustelu mielummin käyttäen "minulla on herännyt huoli" tai "olen huomannut, että..".

Varaa puheeksiottotilanteelle rauhallinen sekä kiireetön aika ja paikka.

Yhteisö- vaikuttavuus

On tärkeää muistaa, että kenenkään ei tarvitse osata ratkaista lapsen tai perheen haasteita yksin. Hyödynnä työssäsi yhteisövaikuttavuusmallia ja kutsu koolle eri tahoja tukemaan perhettä.

Yhteisövaikuttavuustyön tavoitteena on kehittää eri sektoreiden – varhaiskasvatuksen, koulun, vapaa-ajan toimijoiden, lasten ja aikuisten sosiaali- ja terveystalvueluiden sekä järjestöjen ja seurakuntien-yhteistoimintaa niin, että työ alkaa mahdollisimman varhain ja kestää riittävän pitkään. **Käytännön työ alkaa perheen ja ammattilaisten yhteisellä keskustelulla siitä, miten perheen muuttunut tilanne huomioidaan lapsen tai nuoren arjessa.** (Itla 2024).

**Lisää tietoa yhteisövaikuttavuudesta
Itlan kotisivuilta itla.fi**

Käytännön työn rakenteissa keskeistä:

Monialainen yhteistyö alkaa varhain, toteutuu systemaattisesti, tehostuu tarpeen mukaan ja varmistaa jatkuvuuden prosessin joka vaiheessa.

Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö: itla.fi, 2024.

Työmenetelmänä Huolen vyöhykkeistö

Huolen vyöhykkeistön on tarkoitus olla apuna, kun arvioidaan kuinka suuri huoli on, ja riittävätkö omat voimavarat tilanteen tukemiseksi.

Harmaalla vyöhykkeellä on selkeä tarve lisävoimavaroille.

Suuren huolen vyöhykkeellä huoli on jo niin suuri, että toimenpiteisiin tulee ryhtyä välittömästi.

EI HUOLTA	PIENI HUOLI		HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI		
	1	2	3	4	5	6	7
Ei huolenaihetta.	Pieni huoli tai ajatuksia tilanteesta käynyt mielessä. Usko omiin mahdollisuuksiin olla tukena on vahva.	Huoli ajatuksia tilanteesta käynyt mielessä useasti. Usko omiin mahdollisuuksiin olla tukena on vielä hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli kasvaa. Usko omiin mahdollisuuksiin olla tukena heikkenee. Toiveita lisävoimavaroista.	Selkeä huoli tilanteesta. Omat voimavarat olla tukena ovat heikkenevässä. Selvä tarve lisävoimavaroille.	Suuri ja jatkuva huoli. Lapsi/ nuori vaarassa. Omat voimavarat olla tukena loppumassa. Lisävoimavaroja tarvitaan heti.	Erittäin suuri huoli. Lapsi/ nuori välittömässä vaarassa. Omat voimavarat olla tukena ovat loppu. Lapsen/ nuoren tilanteeseen on saatava heti muutos.	7

Eriksson & Arnkill 2012, 25.

Työmenetelmänä Tukeen liitetty huolen puheeksiottaminen

Tukeen liitetty huolen puheeksiottaminen on kehitetty puheeksioton tueksi lapsen vanhempien kanssa.

Menetelmä on kolmiosainen:

1. Ensimmäinen vaihe, kun huoli on herännyt ja se halutaan ottaa puheeksi lapsen vanhempien kanssa
2. Toinen vaihe, juuri ennen puheeksiottotilannetta
3. Kolmas vaihe, puheeksiottotilanteen jälkeen.

Ensimmäinen vaihe: kirjaa ylös, kun huolesi on herännyt
Tiedot lapsesta ja perheestä (ilman tunnistettavaa tietoa) Oma ammattisi ja missä olet töissä
Keitä puheeksiottotilanteeseen osallistuu?
Mistä aiheesta huolesi on herännyt? Mitä voi mahdollisesti tapahtua, jos et ota huolta puheeksi?
Kuinka suuri huolesi on? Arvioi huolen suuruutta Huolen vyöhykkeistön avulla.

Eriksson & Arnkill 2012, 45.

Työmenetelmänä Tukeen liitetty huolen puheeksiottaminen

Toinen vaihe: kirjaa ylös juuri ennen puheeksiottotilannetta
Asiat, joissa vanhemmat saavat sinulta tukea Asiat, joissa vanhemmat voivat kokea sinut uhkaavaksi
Lapsen voimavarat ja niistä kertominen vanhemmille
Mitä voimme tehdä lapsen/perheen tilanteelle
Huolen ja yhteistyötoiveiden esille tuominen
Ajatukset siitä, mitä puheeksiottotilanteessa tapahtuu
Miten puheeksiottotilanne vaikuttaa lähitulevaisuuteen
Milloin ja missä puheeksiottotilanne tapahtuu

Eriksson & Arnkill 2012, 46.

Kolmas vaihe: Kirjaa ylös puheeksiottotilanteen jälkeen
Miten puheeksiottotilanne toteutettiin
Omat tunteet ennen puheeksiottotilannetta, sen aikana ja sen jälkeen
Toteutuiko puheeksiottotilanne kuten ennakoitiin? Tuliko tilanteessa yllätyksiä?
Miltä lapsen tilanne nyt näyttää? Mitä toiveita sinulla on? Huolestuttaako jokin?
Jos sinulla on edelleen huoli, miten voit vähentää sitä?

Eriksson & Arnkill 2012, 47.

Huoli lapsen/ vanhemman päihteiden käytöstä

Kun otat puheeksi lapsen päihteiden käytön:

- Tuo ilmi, mitä päihdettä epäilet/ olet huomannut lapsen käyttävän
- Kysy asiasta suoraan
- Kerro, että päihteiden käyttöä ei hyväksytä
- Vältä tuomitsemasta, vaan yritä ymmärtää syy päihteiden käytön taustalla.

Keskustelussa voi olla mukana lapsen ja vanhempien lisäksi kollega, oppilashuollon edustaja.

Kun otat puheeksi vanhempien päihteiden käytön:

- Kerro, että tarkoituksenasia on auttaa, ja ensisijaisen tärkeää on lapsen hyvinvointi
- Kysy vanhemmalta hänen jaksamisestaan
- Tuo esille myös vanhemman hyviä puolia, ja korosta niitä asioita, missä vanhempi on hyvä
- Älä tuomitse
- Rohkaise avun hakemiseen tuomalla esille auttavia tahoja: terveyskeskus, sosiaalitoimi, päihdekliniikka, A- klinikka, yksityinen päihdehuolto sekä mahdollisesti työterveyshuolto.
- Auttavat puhelimet, vertaistukiryhmät, nettipalvelut.

Muista: lapsen oma tai vanhemman päihteidenkäyttö vaarantaa vakavasti lapsen terveyden, turvallisen kasvun ja kehityksen. Tällaisessa tilanteessa on tehtävä lastensuojeluilmoitus. Lastensuojeluilmoituksen puheeksiottamisesta on kerrottu sivulla 9.

Huoli lapsen psyykkisestä voinnista

Ennen kun otat puheeksi lapsen psyykkisen voinnin:

- Muista, että yksittäiset oireet tai vaikeudet voivat kuulua lapsen normaaliin kehitykseen
- Kirjaa ylös havaintosi siitä, kuinka kauan lapsi on oireillut ja miten ja millaisissa tilanteissa

Muista myös ottaa mahdollisuuksien mukaan lapsi mukaan keskusteluun. Lapsi tietää itse parhaiten miltä hänestä tuntuu. Lapselta voi kysyä suoraan hänen mielialastaan. Tärkeää on, että lapsi tulee kuulluksi ja lapsi saa ymmärrystä ja myötätuntoa aikuisilta.

Kun otat puheeksi lapsen psyykkisen voinnin:

- Kiinnitä huomiota siihen, että puhut huolesta, etkä ongelmasta
- Tuo ilmi kirjaamasi havainnot mahdollisimman konkreettisesti

Ohjaa lapsi ja vanhemmat kouluterveydenhuollon piiriin.

Huoli perheen taloudellisesta tilanteesta

Kun otat rahahuolet ja taloudelliset vaikeudet puheeksi:

- Kysy asiasta suoraan ja niiden oikeilla nimillä. Asian suoraan kysyminen on parempi vaihtoehto, kun erilaisten kiertoilmaisuiden käyttäminen.

Voit käyttää esimerkiksi seuraavia kysymyksiä:

- Huolettaako raha-asiat?
- Miten pärjätte taloudellisesti?
- Riittävätkö rahat pakollisiin menoihin?
- Millainen tukiverkosto on?
- Onko taloudellisiin ongelmiin haettu apua?

Sinun ei tarvitse olla rahahuolien ammattilainen tai osata tarjota oikeaa ratkaisua tilanteeseen, kun otat asian puheeksi vanhempien kanssa. Tärkeää on tuoda ilmi, että apua voi hakea, sillä voit olla ensimmäinen, jolla vanhempi uskaltaa kertoa rahahuolista.

Taloudellista tukea on mahdollista saada:

- Kelan etuudet
- Hyvinvointialueen toimeentulotuki
- Sosiaalinen luotoutus
- Seurakunnan diakoniatyö

Taloudellisista vaikeuksista voi olla vaikeaa puhua, ja moni kokee tästä häpeää. Häpeän vuoksi moni perhe saattaa kamppailla ongelmien kanssa ilman apua pitkäänkin. Tuo ilmi, että taloudellisiin vaikeuksiin on saatavilla apua:

- Oikeusaputoimiston talous- ja velkaneuvonta
- Talousneuvola
- Mielenterveyden keskusliitto
- Takuusäätiö

Lastensuojeluilmoitus

Lastensuojelulain 25 § mukaan opetustoimeen kuuluvilla henkilöillä on ilmoitusvelvollisuus.

Keskustelussa voi käyttää puheeksiottamisen työmenetelmiä, ja käydä keskustelu sensitiivisesti.

Ennen lastensuojeluilmoituksen tekemistä olisi hyvä keskustella lapsen vanhempien kanssa. Parhaimmassa tapauksessa lastensuojeluilmoitus voidaan tehdä yhteisymmärryksessä vanhempien kanssa.

Kun lastensuojeluilmoituksen tekeminen otetaan puheeksi vanhemman kanssa:

- Tuo ilmi, että sinulla on lain mukainen ilmoitusvelvollisuus.
- Kerro, että tarkoituksena on auttaa lasta ja perhettä.
- Kerro, minkä vuoksi lastensuojeluilmoitus tehdään
- Kerro, että lastensuojelu ottaa yhteyttä vanhempiin.

Jos lastensuojeluilmoituksen tekeminen mietityttää, tai et ole varma pitäisikö lastensuojeluilmoitus tehdä, voit kysyä apua Asiakas- ja palveluohjaus Soihdusta puh. 02 410 7307

Lastensuojeluilmoitus tehdään Varhan nettisivuilla:

varha.fi/lastensuojeluilmoitus

Kiireellisissä tapauksissa otetaan yhteyttä Varhan sosiaali- ja kriisipäivystykseen:

[puh. 02 262 6003](tel:022626003)

Hätätilanteessa soita 112

Lähteet

Eriksson, E & Arnkil, T. 2012. Huoli puheeksi varhaisessa vaiheessa. Opas varhaisista dialogeista. Viitattu 5.11.2024. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence

Itsenäisyyden juhlavuoden lastensäätiö 2024. Yhteisövaikuttavuus – uudistamme lapsiperheiden palvelujärjestelmää. Viitattu 16.11.2024. <https://itla.fi/toiminta/yhteisovaikuttavuus/>

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Viitattu 1.11.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L5P25>

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, 2024. Dialoginen huolen puheeksiotto. Viitattu 25.10.2024. <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/dialogiset-toimintavat/dialoginen-huolen-puheeksi-ottaminen>

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, 2024. Puheeksiotto ja mini-interventio. Viitattu 7.11.2024. <https://thl.fi/aiheet/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihde-tyo/puheeksiotto-ja-mini-interventio>

Varha, 2024. Lastensuojeluilmoitus. Viitattu 29.10.2024. <https://www.varha.fi/fi/lastensuojeluilmoitus>